

Lokalhistorisk forening for Sønderhald

Årsskrift
2014

Sønderhald Egnsarkiv

Elmelundsvej 11, Øster Alling, 8963 Auning

Tlf. 86 48 37 84

E-mail: sonderhaldegnsarkiv@mail.dk

www.sonderhaldegnsarkiv.dk

Åbningstid: Mandag kl. 15-20. (Lukket i hele juli og december måned).

Nærværende årsskrift for 2014 er trykt i 400 eksemplarer og udgivet af Lokalhistorisk Forening for Sønderhald og Sønderhald Egnsarkiv, Elmelundsvej 11, Øster Alling, 8963 Auning.

Eftertryk af årsskriftet - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Ansv. for årsskriftet:

Hanne Byriel, Kirkevej 14, 8963 Auning, tlf. 86 49 50 69.

Ekspedition:

Inger Millard, Vestervænget 4, 8963 Auning, tlf. 22 67 50 08

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 2014 kan købes for 60 kr. pr. stk.

Overskudseksemplarer af skrifter fra 1978 - 2013 fås for 20 kr. pr. stk.

Hele sættet af ældre skrifter kan erhverves for 10 kr. pr. stk.

ISSN 0109-4017

TEMA: KROER

Forordet - Henrik Jensen, Auning Kro	4
Om veje og kroer	6
Kroerne i Auning	18
Slyngborg Kro - Lauridsminde Kro og Hamlets Kro	24
Uggelhuse Kro	28
Har der mon været en kro her? - Virring	31
Volk Mølle - en mølle og en kro	32
Assentoft Kro	39
På fodrejse fra Vestjylland til Lyngby ved Grenaa	42
Smugkro i Hørning	50
Har der mon været en kro her? - Øster Alling	54
Aarslev Kro	56
Formandens beretning	68
Foreningens bestyrelse	72

Fra byvandringen i Auning i forbindelse med Randers-Grenaa hovedvejens 150 års-jubilæum i 2015. I den anledning blev broen over Allingå genskabt, der hvor Åhuset (kro) oprindeligt lå.

Forordet

AF HENRIK JENSEN, AUNING KRO

Siden det Herrens år 1875 har både tilrejsende og byens lokalbefolkning besøgt Auning Kro, for at blive ordentlig beværtet - for at hygge sig, få god mad, fejre en mærkedag eller finde et behageligt sted at overnatte og sådan er det stadig!

I et lokalsamfund er der tradition for, at kroen er det naturlige samlingspunkt, når mærkedage skal markeres ved omegnens virksomheder eller blandt nære venner og familie, hvis kroen da ellers sørger for at leve op til gæsternes forventninger - og så i øvrigt tilstræber at gøre det hele lidt bedre, end de forventer det! Det gør vi på Auning Kro!

Kroens restaurant og selskabslokaler er velbesøgte, ikke mindst på grund af vores køkken, som i spiseguider nævnes blandt landets bedste! Køkkenet, der er helt nyetableret, har en kapacitet, der giver os mulighed for at tilberede mange couverter, uden at vi slækker på kravene til den enkelte à la carte ret.

At drive en kro er en livsstil og man skal kunne arbejde 100% helhjer-
tet for det, da en arbejdsuge let løber op på 80-100 timer.

Det er vigtigt med en god opbakning fra hjemmefronten, og min erfa-
ring siger da også, at en kro drives bedst af et par. Mange gæster for-
venter også at "krofatter" eller "kromutter" er tilstede, når der holdes
fest.

Vi havde i flere år drømt om at købe en kro, og drømmen gik i opfyl-
delse, da vi overtog Auning Kro den 1. november 2006.

Vi har altid vidst, at vi gerne ville have et sted, hvor vi kunne servere
rigtig god mad og hygge om vores gæster.

For at nå vore mål, blev Henrik udlært som tjener fra Pejsegården i
Brædstrup, og som kok fra Munkebjerg Hotel. Efter en sommersæson
som kok på Sønderho Kro på Fanø, blev han køkkenchef på Restau-
rant Thors Mølle i Århus, hvor han var i nogle år. Derefter var han
souschef på Skanderborghus i nogle år og i det sidste år han været
køkkenchef på restaurant Sidewalk ved åen i Århus.

Susanne er handelsuddannet og er rig på erfaring i at være i kontakt
med mennesker og god for en kvik bemærkning.

Vi kan godt lide miljøet og kulturen inden for restaurationsbranchen.
Dagene er ikke ens og vi møder mange forskellige og dejlige mennesker.

Vi vil gerne udvikle den danske krokultur og være med til at bevare de
danske kroer.

Vi håber, at vort køkken bliver kendt for vore gode gastronomiske me-
nuer og venlige betjening, og vi håber, at kroen vil vedblive med at
være samlingsstedet for Aunings borgere, når der er behov for sam-
menkomst i enhver anledning.

Alt det lever stadig op til drømmen, takket være den gode opbakning
fra alle vores kunder og forretningsforbindelser.

Om veje og kroer

AF HELGA SØRENSEN

*Vejfarende mand til varme trænger – kolde er hans knæ
– klæder og mad har den mand behov – som over fjeldet er fare.*

Mennesker har skabt vejene, eller rettere, mennesket har fulgt de stier dyrene har trådt i deres søgen efter føde. Efterhånden som isen forsvandt efter den sidste istid, for omkring 10.000 år siden, er først vildtet, siden mennesket fulgt efter, og efterhånden som befolkningen af landet blev større, er vejene blevet flere.

For at få jagtlykke, gjaldt det om at stå sig godt med de højere magter, ja, i det hele taget i alle livets forhold gjaldt dette. Det satte sig også spor i landskabet, med hellige steder, helligkilder, gravhøje, der, især i bronzealderen, skulle kunne ses viden om. På mange af disse hellige samlingssteder byggedes senere vore mange kirker. Alle disse bygningværker blev pejlemærker i landskabet, så vandringsmanden ikke gik vild.

Til at begynde med, da mennesket gik efter vildtet og de gode fiskevande, var der plads nok til alle. Men da vi blev flere og mere bofaste, og fik samlet ejendom omkring os, da kom også ufreden til landet - kampen om værdierne. Dette kan også ses af vejnavne og navne i landskabet: Hærvejene. Stednavne med "borg", hvor man har søgt beskyttelse mod fjenden. "Galgehøje" og "galgebakke" er også kendte stednavne, for ufredsmanden skulle straffes, og hænges op til skræk og advarsel.

*"De røver de ligge for norden skov, – og skoven er deres skjul.
– enten ville I være tre røvers liv, – eller vil I miste jert unge liv.
– Ikke vil vi være tre røvers liv, – langt hellere vil vi miste vort unge liv."*

Ja, mange farer lurede på den vejfarende, det ses også på de mange navne, der rummer ordet Ulv i sig.

Jyske Lov siger ganske vist, at det er kongens pligt at vogte fattige og værgeløse, og på kongeveje og tingveje skulle man kunne færdes i fred. Bliver en "stimand" (røver) grebet, står han til at miste sit hoved, og hvis én dræber eller sårer nogen på vejen, koster det ham 40 mark i bøde. Kongens lov gjaldt også for vejene, *"den mand, der øder Adelvej med grøft eller plov, eller hindrer adgang med gærder, skal bøde tre mark"*.

*De red til den Herredag, – alt om den sommer så blide.
– Skønne så vare deres heste, – deres skjolde skinner så vide.
– Det dunder under ros, de herrer til kongen ride.*

I kong Eriks lov kaldes Adelvejen for Mellemvejen - nemlig den vej, der går mellem byer. I Jyske Lov skelnes der mellem by, sogn eller herred, når der bestemmes, hvem der står for vedligeholdet af vejene. Der hedder det også, at der er fire veje til byen at færdes på, og at de har været der fra Arilds tid. Og dem må ingen mand lægge øde.

Er der uenighed om et vejforløb, skal tolv Dannemænd sværge, hvor vejen rettelig skal gå. I tvist om småveje må flertallets dom være afgørende. Adelvejen skal være 14 alen bred (ca. 9 m). Ved hver by mark skal bønderne sørge for vej til kongens hær, Kongens Hærstræde, og er der ufremkommeligt ved moser og åer, skal bønderne sørge for bro og vadested. Men ved herreds- og tingvej er det hele herredet, der har ansvaret for fremkommeligheden.

I "Sakserspejlet" står: *Kongens vej skal være så bred, at den ene vogn kan vige for den anden...* Den tomme vogn skal vige af vejen for den mere belæssede. Rytteren skal vige af vejen for vognen, og fodgænger for rytteren. Ved en snæver vej eller bro, skal kørende holde stille til fodgænger og rytter er forbi. Den vogn som kommer først til broen, kører først over, enten den er tom eller læsset.

Hvor man har fundet spor efter de ældste veje, kan man se, at de har været bygget solidt og godt. Tit skulle vejen føres over fugtige og våde områder. Der er den bygget op med sten og planker. Længere op i tiden byggede man broer, hvor det var nødvendigt. Da man i begyndelsen af 1000-årene byggede vore mange kirker, var vejene der allerede. På denne tid tog en rejse fra Aalborg til Slesvig 5-7 dage, 2 dage til Viborg, 7 dage til Hedeby.

I 1700-tallet nævnes gennemsnitsfarten på de, også dengang, dårlige veje, til at være 4 km i timen.

Her til lands kan man ikke rejse ret langt, uden at skulle sejle. De vigtigste færgesteder ejedes af kongen, der så ansatte færgemænd på stedet. Både ved disse, og ved de vigtigste broer, var der ansat bromænd, og der var faste takster at betale for at komme over broen og med færgeren. I Kong Valdemars Jordebog er indtægter fra færgeriet noteret. Var kongen i pengetrang, handlede han med disse indtægter, så efterhånden var det både adelen og kirken, der nød disse indtægter.

Christian 3. udstedte bestemmelser om vedligehold af både broer og veje. Kongens lensmænd skulle på bestemte tidspunkter hidkalde folk med heste og vogne, "*så de kunne forfylde og færdiggøre slige onde og dybe veje.*" Og det kostede en bøde på 3 mark ikke at møde op, og en tønde øl til sognemændene i det sogn han bor!

1670 udstedte Christian 5. en ny forordning. "*Skal alle og enhver, der nyder og besidder noget jordegods her i riget, lade deres, tillige med Vores, bønder, både Vores og den almindelige landevej over det ganske rige, nu straks, eller så snart som muligt, forfærdige og herefter vedligeholde, så ingen mangler med broer eller andet herefter findes.*"

I 1690 blev det Amtmændene, der skulle have opsyn med vejene. Det blev overdraget til Ole Rømer at få alle veje opmålt. Dette skete i årene 1691 til 1698. Opmålingen blev foretaget med den såkaldte milevogn. Samtidig blev der opsat milepæle.

Langs Oksevejen i Sønderjylland ses nogle steder såkaldte vejpligtsten, hvor hver landsby havde pligt til at holde vejen vedlige. Inde i landsbyen måtte hver gård holde sit stykke vej i orden.

1793 kom *"Forordningen om veivæsenet i Danmark"*. Der opstilles det princip, at den som har nytte af vejen, også må bære byrden med at vedligeholde den, og da hovedvejene var til gavn for alle, måtte vedligeholdet pålægges staten. Men til stadighed møder man den rejsendes klager over de dårlige veje. Disse klager kender vi jo også i vor tid. Ved oprettelsen af post- og gæstgivergårde, blev der indført extraposter, vogne der var under tilsyn af postvæsenet og kunne lejes mod en fast betaling.

Til færgeprivilegiet var ofte knyttet krohold, der gav færgemanden ret, men også pligt, til at beværte de rejsende, og til at yde dem husly og natlogi. I ufredstider kunne kongen også beordre færgemanden til at hindre, at uønskede fremmede kom ind i landet. Tatere, tiggere og andet kæltringepak skulle altid bortvises. Helt op i slutningen af 1800-tallet, skulle der ved færgestederne føres kontrol med, hvem der førtes over.

*"Jeg er mig en fattig pilgrim – er kommen til Danmark.
– Jeg vil mig til Rom at gange, - for synden var mig så stærk."*

*Trækfærge over Gudenådalen i 1890'erne.
Maleri af Hans Smidth. Kunstmuseet.*

Mange færdedes på vejene. Kongen med sin hær på kongeveje eller hærveje, kludekræmmeren, der gik omkring og solgte jydepotter og andet lertøj, pilgrimme på vej til de hellige steder, munken med tiggerstaven, og kæltringer af alle slags. Hærvejene kaldes også studevejene, eller oksevejen, for der drev man de store flokke af stude ned gennem Jylland. Man kan stadig se spor efter de store folde, hvor dyrene overnattede, bevogtede af de drenge, der fulgte med driften, mens handelsmanden fik sin beværtning og logi på hærvejskroen. Disse kroer var ofte i forbindelse med landbrugene langs hærvejen, da man ikke kunne leve af krohold alene. Der skulle jo også en del jord til at rumme de store studeflokke.

I året 1799 var der ca. 500 staldstude på gårdene i Thy. Og før endnu flere. 1799 købte ejeren af gården Tandrup 110 stk. stude for 60 rd. parret. I april året efter solgtes de videre til 95 rd. parret. I stalde stod studene således, at det smukkeste dyr stod lige ved døren, så det var den man så, straks man kom ind. Studehandelen var ofte gået i arv fra far til søn. Og slægten satte en ære i at bevare deres gode ry som dygtige handelsmænd.

Om vinteren, hvor handlen lå stille, fik handelsfolkene tiden til at gå med at spille kort og drikke punch, "små sorte, teknægte o.a." mens de samlede kræfter til forårets anstrengelser. Ingen ville starte, men når rygtet gik, at den første handel var afsluttet, vågnede man op, og alle kneb gjaldt for at komme hinanden i forkøbet. Man kunne måske købe en hel studestald, og så få den godt videresolgt. Selv om studene gik gennem flere hænder, blev den dygtige handelsmand sjældent narret. Sælgeren fik først sine penge, når handelsmanden kom tilbage fra markederne Husum eller Itzehoe. Til at føre drifterne lejedes "drivere", to til 50 stude, tre, hvis der var flere.

Der var forskellige veje, der brugtes som drivveje. I hovedsagen en østlig og en vestlig. Fra Mols gik vejen over Aarhus, Skanderborg, Horsens, Remmerslund og Bredal kro, Vejle, Højenhus og Viuf kro, Vonsild, Haderslev, Bartenbjerg, Immervad, Toldsted, Pedersborg og Bommerlund kro, og videre til Itzehoe. Rejsen med sådan en flok stude tog 10-12 dage fra Aalborg til Itzehoe.

En vej gik også over Aalborg, Hobro, Randers. Foldingbro var et knudepunkt for de forskellige veje. Det var sagtens ældgamle handelsveje. Feilberg skriver: *"Jeg har færdedes ad drivvejene flere gange ind over de store heder. Der er der brede, sandede veje, der strækker sig så langt øjet når i syd og nord."*

Tidligere tider har der været vadesteder, ikke broer, over bække og åer. Og man tænker sig færdselen, når man så en støvsky rejse sig i synskredsen og så hørte drivernes råb og forbandelser til studene, der ikke ville følge trop. Og man så driften af de brogede stude med de store horn, der gik fra de store sorte heder og ned til de fede græssange i den slesvigske eller holstenske marsk.

Da en enkelt købmand kunne have flere hundrede stude, havde man "fordriver" eller "foderskaffer". Denne måtte kende alle nattekvartererne på vejen, og sørge for at bestille hø til studene og nattekvarter til folkene. De første der nåede frem fik selvfølgelig plads nærmest ved kroen.

Ved Hovborg kro kunne der være op til 30 drifter samlede på én gang. Men da kromanden ejede 1500 tdl. land, var der god plads. I disse dage var der liv og leben i de jyske hedekroer, hvor der ellers kun kom smuglere og bissekræmmere. Krofatter selv måtte i marken, for at anvise plads. Der blev delt hø ud til studene. Inde i huset havde kvinderne travlt med at brase og stege. Gæsterne blev beværtet med kaffe, sød-suppe og flæsk, eller hvad man ellers havde. I 1889 kunne kvinderne derude endnu fortælle, hvilke mængder mad disse mennesker kunne sætte til livs, hvilke løjerlige, spidssnude træske de gik i. Om aftenen gik tiden med kortspil og fortællen krøniker. Natlogi fik man i de senge der var, ellers i høgulve og hvor der ellers var plads. Men nogen måtte altid holde sig vågne, nemlig de der holdt vagt ved studene, for det var ikke morsomt, hvis dyrene ikke var på pladsen om morgenen. Kromanden fik nylig betalingen for opholdet, når man var på tilbagevejen. Det kunne godt blive til 7-800 rd. for sådan en måned. Nogle gange kunne man se handelsmændene selv følge med drifterne. Der kunne være 10-12 vogne ifølge. De fordrev også tiden med kortspil om aftenen.

I 1511 befalede lensmanden i Aalborg, at stude og øksne kun måtte føres over ved Aalborg og Aggersund. Og der skulle afgiften til kronen også betales. Det var for at undgå, at for meget kvæg blev ført ud af landet.

*Gå man skal – og ej være gæst – stadig på samme sted – led bliver den
– der alt for længe – sidder i anden mands sal.*

*Ej bedre byrde på rejsen man bærer – end meget mandevid
– som rejsekost – er intet ringere – end øl i overmål.*

Ingen kan gennemføre en ret lang rejse, uden mad og hvile undervejs. Gennem tiderne har vilkårene ændret sig for den rejsendes bekvemmeligheder, og regenter og myndigheder har forsøgt at give love og reg-

Livet udenfor den gamle landevejskro. Hvor hestene bliver skiftet, mens de rejsende får et måltid mad. Maleri af C.D. Gebauer, ca. 1800. Kunstmuseet.

ler for de, der skulle eller ville huse den rejsende. Helt tilbage i tiden var der pligt for gæsteri: En pligt man havde til at huse rejsende. Pligten gjaldt både borgere i købstaden og bønder, præstegårde ved alfarvej samt klostrene. Fra 1200-tallet dog mod betaling.

I 1400-tallet benyttede godsejerne deres ret til gæsteri hos bønderne. Denne gæsteripligt blev senere afløst af en fast årlig afgift. Kongen og hans følge havde bønderne også pligt til at huse og underholde. I 1283 udstedte kong Erik Glipping en forordning om, at der skulle oprettes herberger ved kongeveje og færgesteder.

I 1396 bestemte Dronning Margrethe 1., at der højst måtte være en dagsrejse - ca. 30 km - mellem disse herberger eller kroer. I gårdene, der lå ved alfarvej, har der været et gæsteværelse. I præstegårdene ligeledes.

I 1695 var det slut med privates ret til at tage mod betalende gæster.

Ved anlæg af nye hovedveje i 1700-1800-tallet, kom der bestemmelse om, at der kun måtte være ca. 1½ mil – 15 km – mellem bedestederne. Det var den afstand en rytter kunne tilbagelægge uden ophold.

I 1600-tallet blev kroerne også brugt af det nyoprettede postvæsen, som havde posthestene opstaldet der. Først var det for at få administrationens breve rundt i landet, at postvæsenet blev etableret. Senere kunne også private sende deres breve med. Og da postvæsenet i 1624 blev reorganiseret fik man postvogne, der også tog passagerer med.

"Det befales magistraten i alle købsteder, hvor de ordinære, agende poster fare igennem, og hvor almindelige landeveje gå, at beskikke åbne værtshuse, der skulle ligge på et bekvemt sted i byen, og i det mindste have 4 værelser med gode, rene senge, fornødne ildsteder, tætte og velforvarede vinduer og døre, gårdsrum og stalde, skjul til vogne såvel som al anden fornøden magelighed til de rejsendes nødtørft, at de der kunne være så vel logerede, som hvis de boede hos de bedste borgere i byen."

Med næringsloven i 1857 kom der ikke flere privilegerede kroer. Endelig slut var det i 1912.

At det nok ikke altid var så gode forhold, der blev de rejsende tildelt, fortælles om i H.C. Andersens "De to Baronesser" fra 1849:

Kort før dagningen nåede de det første bedested, der lå i udkanten af en lille landsby. Luften blev henad morgen endnu koldere end før. Krostuen de trådte ind i, var højst uhyggelig. På bordet stod halvfylde krus og glas. Et tællelys brændte med lang tande i jernstagen. Gulvet lå tykt bestrøet med fugtigt sand. Pigen, som skulle sætte liv i det hele, stod halvt søvnig, med klæderne løst om sig og samlede op fra gulvet nogle breve... Det snegleagtige syntes at hvile over alt herinde denne morgen. At få gjort ild på og lave en skål varmt æggeøl, syntes at lægge således ude i fremtiden, at man opgav til næste bedested, da hestene havde fået deres. Og kusken lovede, at nu skulle det gå raskt fremad".

En egentlig lov om kroer og værtshuse kom nylig i 1695 ved Kong Christian 5. med de kgl. privilegerede kroer, hvor staten holdt kontrol med priser og drift. Disse kroer var beregnet for kørende og ridende gæster, samt postvognen, der fik skiftet til friske heste der.

Kromanden på de privilegerede kroer måtte selv brænde den brændevin og brygge det øl, som han solgte til gæsterne, og også bage det brød, han skulle bruge. Privilegiet kunne ikke "arves", den ny kromand måtte søge om det.

I et privilegium fra 1746, står der bl.a.: *"og der skulle tilbydes alle slags ædende og drikkende varer, for alle og enhver, som dette måtte begære og behøve. --- Imod at han (kromanden) i vor kasse betaler 4 rigsdaler*

årligt i afgift. Han skal tillige holde vor kro vedlige og i forsvarlig stand efter loven. --- og påse, at kroen ikke til nogen tidsspilde og fylderi for bonden eller andre være misbrugt".

Det var ikke altid en kromand kunne klare sig med indtægten fra de rejsende. Nogle indrettede en købmandshandel, og flere solgte måske lidt brændevin til de fastboende, selv om det var ulovligt. Og på den måde opstod der nok ikke så få smugkroer. Præsten Niels Blicher fortæller fra Vium sognekald, om et af sine sognebørn, hvis drikfældighed gik for vidt. I ti år var han nemlig 4 gange blevet gift, og hver gang kommet til penge med den nye kone. Til sidst endte det galt. På hjemturen efter en svirenat, faldt han ned mellem heste og vogn og brækkede nakken. N. Blicher skriver: *"De ulyksalige kroer, som holdes hist og her i smug, og, som uagtet alle forbud ikke er blevet afskaffede, har især bestyrket dette uvæsen. Brændevin brændes dog vist ikke her, men i visse nabosogne skal det gå temmelig frisk..."*

I 1734 nedlagde kongen forbud mod disse smugkroer, fordi bønderne i disse *"drikke- og krohuse forføres til liderlighed og drukkenskab"*. Det var ikke kun på kroen, der blev skænket et glas brændevin for gæsten, også mølleren havde en gæstestue, så bonden kunne nyde et glas, mens hans korn blev malet.

"hæng ikke ved kruset, - drik mjød med måde, - besindigt tal, eller ti. - ingen vil lægge dig det til last, - at du tidlig søger din seng".

Ja, brændevin har nok været til både glæde og sorg, siden den blev almindelig. I januar 1647 kom en mand ind på et værtshus i Ribe og bad om en pibe tobak, da han følte sig utilpas. Dette kunne værten ikke skaffe, men hans kone bød i stedet gæsten en skefuld brændevin for en skilling. Det hjalp dog ikke på mandens helbred, for dagen efter blev han fundet død.

I Christian 5.'s lov af 1683 forbydes det præster at sælge brændevin. Og en forordning fra 1689 handler om unyttigt krohold og om destilleringsapparaters afskaffelse på landet.

Igen i 1734 forsøges der med forbud, da må hverken møller, bonde eller husmand brænde brændevin. Myndighederne forsøgte sig med at udstede bevillinger til dem der måtte brænde, således udstedtes der i årene 1700-1756 over 200 sådanne bevillinger til kroens eget forbrug. Det har nok været en ulige kamp mellem myndigheder og befolkningen, for

i 1791 ville folk fra bondestanden, der overtrådte forbuddet, kunne idømmes fæstningsarbejde for mænd og tugthusarbejde for kvinder.

Med næringsloven fra 1857 bortfaldt gæstgiverens ret til at bage, brygge og brænde, men de kunne få tilladelse dertil, såvel som til vinhandel og vognmandsforretning.

På markedsdagene var der livlig trafik på vejene. Både af unge og gamle, kørende og gående. Markedsdagene var festdage for både byens borgere og bønderne. Der fortælles fra Ribe, at de unge der søgte ny tjeneste, mødte op med deres skudsmålsbog, og bonden, der søgte enten pige eller karl, spurgte: *"Vil du tjene, og hvad vil du have i løn?"*. Der blev så tinget frem og tilbage til man blev enige.

Også til Randers var der fuldt på vejene, når der var markedsdage. Da skulle omegnens bønder ind for at sælge af deres overskud, og købe de nødvendige varer til gård og husholdning. I Randers var også de berømte hestemarkeder. På markedet i januar 1866 førtes ikke mindre end 1500 heste over Sønderbro. Det var travle dage i de store købmandsgårde, hvor bønderne havde deres tilhold på markedsdagene. De blev beværtet med gratis snaps, øl og tobak. Og der var redt op til natten i stuerne. Men også de stedlige kroer og værtshuse har nydt godt af markedsdagene.

Med jernbanens komme svandt de besøgendes antal. I 1896 var der kun en halv snes dagvognsruter tilbage. Nogle krofolk flyttede deres forretning ind til stationsbyen og blev hotelejere. Med bilens komme, behøvede man ikke at gøre ophold på sin rejse, men så blev kroen til et udfugtsmål, hvor man kunne nyde krofatters gode mad, måske egnsretter som: stegte ål, stegt flæsk med persillesovs og andet godt. De blev også samlingssteder for familiefester. Krostuen kunne bruges, når der var valg og til afholdelse af vælgermøder.

Kroernes kroner er under pres...

De kongeligt privilegerede kroer havde indtil 1912, da systemet med de særlige kroer blev afskaffet, tilladelse til at anvende den lukkede kongekrone på f.eks. facedeskilte, brevpapir, menukort m.v.

Kroerne, som er en vigtig del af Danmarks kulturarv, er stolte af deres historiske tilknytning til kongehuset, og mange har brugt kronen i deres logo i flere hundrede år. Det er en vigtig del af deres identitet og fortælling, og det er også vigtigt i turismeøjemed.

Rigsarkivet er den myndighed, der skal sikre, at statens kendetegn, herunder den lukkede kongekrone, ikke misbruges. Misbrug af kronen straffes efter straffelovens § 132, og Rigsarkivet har anlagt sager mod kongeligt privilegerede kroer, som fortsat anvender kongekronen i deres logo m.v.

Det bør sikres, at de kongelige privilegerede kroer fortsat på lovlig vis kan anvende den lukkede krone.

Grundet ovenstående har Dansk Folkeparti, Venstre og Konservativt Folkeparti 27. marts 2015 fremlagt nedenstående forslag til Folketinget: *Forslag til folketingsbeslutning om, at kongeligt privilegerede kroer fortsat skal kunne anvende kronen: Folketinget pålægger regeringen at sikre, at de kongeligt privilegerede kroer fortsat skal kunne anvende den lukkede kongekrone i deres logo og på deres bygninger, brevpapir, hjemmesider m.v.* (Forslaget er - under tilblivelsen af dette årsskrift - endnu ikke behandlet i Folketinget.)

Kilder:

H.F. Feilberg "Dansk Bondeliv"

Mads Lidegaard "Hørvejen"

Henning Dehn-Nielsen "Kroer Danmark rundt"

Axel Steensberg "Dagligliv i Danmark"

Arent Berntsen "Danmarks og Norges frugtbare herlighed"

Turistforening for Danmark "Danske Veje" Årbog 1964

Den ældste kro i Auning lå ved broen over Alling Å. Kroen fungerede også som en form for høkerbutik. Det nuværende hus kaldes stadig for Åhuset.

Kroerne i Auning

AF HENNING MILLARD

Den første kro i Auning lå tæt på Gl. Estrup Møllegård, hvor det var lettes at komme over Alling Å, via en pram og senere via en træbro. Ved overfartsstedet skulle der betales bropenge. På stedet har der være kro i generationer. Ved en restaurering i 1990'erne blev der fundet 9 fundamenter under den nuværende bygning. Kroen blev kaldt for Åhuset og havde flere funktioner. Her kunne postvognen få friske heste og natlogi.

Inden den nye landevej mellem Randers og Grenå stod færdig i 1864, var kroen blevet flyttet tættere på den nye vejføring. Den lå i en lille skov bag de to gule huse med adressen Randersvej 1 og 3. Kroen nedbrændte få år efter og blev aldrig genopført. Formodentlig fordi den nye jernbane var på vej.

Byens musiker, Palle Andersen, tog initiativ til at bygge en ny kro lige over for det sted, hvor den nye jernbanestation skulle bygges. Kroen stod færdig da den private jernebane blev indviet den 24. august 1876. Kroen har ikke altid haft beværterbevilling. Indflydelsesrige afholdsfolk har i en længere periode fået sognerådet til at fratage Auning Kro sin bevilling.

Efter et års tid solgte Palle Andersen kroen til N. Fischer. I de 25 år N. Fischer var gæstgiver, blev kroen udvidet og kom op på højde med lignende kroer på egnen. Hans efterfølger, M. Brøgger, udvidede også kroen og byggede i 1909 teatersalen, der kunne rumme 3-400 mennesker, hvilket var datidens største samlingslokale i byen.

Gennem en hel menneskealder var kroen ejet af Jens Dahl, der efter kort tid fik spiritusbevilling på trods af megen modstand fra bl.a. afholdsfolk i sognet.

Egnsarkivet har en længere brevveksling liggende vedrørende beværterbevillingen. Kroens navn har også skiftet, bl.a. efter om den havde spiritusbevilling eller ej.

Da den nye landevej kom i 1864, var kroen flyttet tættere på den nye vejforing. Kroen nedbrændte og en ny opført over for Auning Station.

Auning Gæstgivergaard ca. 1910. Manden med stråhatten er krojer M. Brøgger. Bagerst i vognen sidder manufakturhandler Chr. Stampe og frue.

Fra bl.a. postkort og fotografier ved vi, at kroen har heddet: Auning Gæstgivergård, Auning Afholdshotel, Auning Hotel og Auning Kro som den i dag hedder.

Auning Kro har gennem tiderne haft flere funktioner. Bl.a. har der været kæmnerkontor og bolig for byen første kæmner. Og byens første sagfører, F. C. Boldsen, havde i en længere periode kontortid en gang om ugen på kroen. Byens badmintonafdeling startede på kroen. Indtil 1949 blev al træning og kampe afviklet i hotellets sal. I 1950 fik badmintonafdelingen plads i skolens nye gymnastiksal, men kampene blev fortsat spillet på hotellet.

I Jens Dahls tid som krojer, lod han fodboldspillerne bruge kroen som omklædningsrum, dengang boldbanerne lå der, hvor nu Møllehjemmet ligger.

Murermester Peter Poulsen har i perioder ejet Auning Kro. Ejerskabet var vistnok opnået som pant for ubetalte regninger. Peter Poulsens datter, Esther var i en periode bestyrer af kroen. På Egnsarkivet findes et foto med Peter Poulsen og familie ved frokostbordet i kroens have.

Vi ved ikke meget om ejerne fra 1955 til 1979. Men fra 1979 til 2006 var kroen ejet af Birthe og Johny Knuth Nielsen. I de 23 år de ejede kroen blev hele kroen sat i stand. De fik moderniseret alle rum og fik bygget en helt ny værelsesfløj. Susanne og Henrik Jensen købte kroen i 2006 og er stadig ejere af kroen.

Auning Kro har vist alle dage haft en krostue, som fungerede som værtshus for byens folk og hyggested for overnattende gæster. Fra 1992 til 1997 havde krostuen konkurrence fra værtshuset *Kontoret* på Centervej. De sidste ejere af Kontoret var Viola og Martin Andersen. I 1997 blev Kontoret inddraget i SuperBrugsens bygningskompleks.

Ejere af Auning Kro gennem tiderne:

1876 - 1877: Palle Andersen (byens musiker)

1877 - 1902: N. Fischer

1902 - 1934: M. Brøgger, byggede den store teatersal

1902 - 1934: Astrid og Jens Jensen (kun kort tid)

Murermester Peter Poulsen med datteren Esther
som bestyrer

1934 - 1955: Jens Dahl og frue - flyttede til Møllevangen efter salget

1955 - 1957: Frk. Kirstine Daugaard Pedersen

1957 - 1900: Hotelforpagter Pedersen, Hjallerup

1972 - 1979: Lilly og Ove Jacobsen (tilbød diner transportable fra kroen)

1979 - 2006: Birthe & Johny Knuth Nielsen

(driver nu deres dukkehusmuseum ved Mariager)

2006 - : Susanne og Henrik Jensen

Som de fleste andre kroer, havde kroen i Auning også en rejselade, hvor de overnattende gæster kunne have deres køretøjer og heste stående.

Aksel Christensen, som var søn af 2. lærer Peder Christensen og sogneråds-medlem Johanne Christensen, indtalte i 1976 sine erindringer på bånd. Aksel Christensen var født i 1903 og boede Østergade 10 med sin mor og 3 søskende.

På lydoptagelserne, som kan høres på AuningBy.dk, fortæller Aksel Christensen bl.a. følgende barndomserindringer om Auning Kro:

"Lige over for Auning Station lå Gæstgivergården. Den ligger der endnu, men nu hedder den Auning Hotel og har lysreklame på taget. Det var ikke et sted Mor ønskede forbindelse med, for der drak de øl og bandede. Og sommetider var der fulde mænd.

Alligevel skete der af og til noget, som tiltrak sig vor opmærksomhed. Der var en keglebane ved Gæstgivergårdens sydlige side. Der spillede mændene kegler om øl. Vi kunne høre helt hen til vores hus (i Østergade 10), at keglerejseren råbte: *Kongen, tre lange* eller *Alle ni*. Så kostede det en omgang for taberen og keglerejseren fik drikkepenge. Men Mor sagde: - *Der skal I nu ikke gå op*. Når det alligevel skete, nærmede vi os Gæstgivergården med en underlig blanding af nysgerrighed og frygt. Fra køkkenet duftede det af *bøf med løg* eller *steg med rødkål*.

De mennesker, der gik ud og ind her, forekom os at komme fra en helt anden verden end den vi kendte. De spiste dyr mad og blev opvartet. Og så havde de masser af penge. Selvfølgelig var livet blandt dem fuld med fristelser og synd. Det mente Mor.

Der var også en teatersal på Gæstgivergården, hvor omrejsende skuespillere optrådte, eller byens borgere spillede dilettant komedie. Så-

danne forestillinger fik vi senere lov til at komme med til. Der så jeg for første gang *En søndag på Amager*. Det var vældig sjovt. Især fordi vi efterhånden kunne genkende flere af borgerne fra byen.

Bag Gæstgivergården var der en skrallemødding. Der lugtede fælt. Den vej der gik her forbi, kaldte vi for *Skidenstræde*. Nu har den vist fået et blomsternavn (Tjørnevej)".

Auning Hotel, Verandaen

Verandaen på Auning kro.

Auning Hotel.

Auning Hotel med verandaen foran teatersalen. Postkort fra 1950'erne.

Slyngborg Kro

- Lauridsminde Kro og Hamlets Kro

AF BERTEL MOGENSEN

Der har gennem mange år eksisteret kro i Langkastrup. Kroen var oprindelig beliggende ved den gamle landevej mellem Assentoft og Langkastrup.

Sønderhald egnsarkiv er desværre ikke i besiddelse af dokumenter, billeder og lignende fra denne kro, men gennem folketællingerne kan der udledes, at kroen må være opstået i tiden mellem 1801 og 1834.

Jens Frandsen (som er omtalt i Nygaards Sedler) bliver født i 1789 i Krogsager, Hørning sogn, søn af Frantz Jensen og Anna Larsdatter. I 1828 bliver han gift med Marie Jensdatter i Albæk kirke, og ægteparret flytter samme år til Virring sogn med bopæl i Slyngborghuset (på den Gl. Landevej).

Slynghborg kro's oprindelige beliggenhed på den gamle landevej mellem Assentoft og Langkastrup.

I følge Nygaards Sedler fik Jens Frandsen bevilling til krodrift den 24. marts 1831. Han dør imidlertid i 1832 og står her opført i kirkebogen som kromand i Slynghborg.

Hans enke Marie Jensdatter bliver gift i Virring kirke 30. oktober 1832 med Niels Pedersen, som (ifl. Nygaard) får bevilling til krodrift den 3. januar 1833.

I folketællingen fra 1834 står Niels Pedersen nævnt som kromand sammen med hans hustru Marie Jensdatter samt to børn. Bosiddende i et område der kaldes Slynghborg ved den gamle landevej, ca. 1 km vest for Langkastrup.

Niels Pedersen og hans kone - og en tjenestepige ved navn Kirsten Christensdatter - bliver igen nævnt i folketællingen i 1840. Denne gang bliver kroen kun benævnt som et hus. Men Niels Pedersen figurerer stadig som kromand.

I folketællingen 1845 kaldes området stadig Slynghborg, men intet navn på kroen. Niels Pedersen står nu registreret, som enkemand og kromand. Niels Pedersen har formodentlig solgt kroen i løbet af de fem år mellem de to folketællinger, for i den næste folketælling i 1850 står nu en Anders Rasmussen - ugift, ung mand på 28 år - opført som kromand i området - som nu kaldes Slynghborghusene. Han har den 24-årige Dorthe Margrethe Pedersdatter ansat som husholder.

Slynghborg Kro fra omkring 1910. Kusken holder ved kroen med ølkasserne på laddet og til venstre går posten med den store posttaske over skulderen. Bemærk at Virringvejen og Grenåvej er af samme beskaffenhed og størrelse.

Enkemand og tidligere kromand Niels Pedersen, som nu er 62 år, står opført som "opholdsmand", hvilket sikkert betyder, at han har ophold på kroen.

I 1853 bliver Anders Rasmussen gift med Lene Sørensdatter fra Uggelhuse. I 1854 køber Anders Rasmussen matr.nr. Langkastrup 4B med bygninger, beliggende ved den nye Randers-Grenaa landevej. Her viderefører han kroen fra den gamle landevej.

Første gang kroen står opført med et konkret navn er ved folketællingen i 1855. Nu bliver den kaldet Lauridsminde Kro, formodentlig opkaldt efter Anders Rasmussens bedstefar, som hed Laurids Pedersen.

Ved folketællingen i 1860 på Lauridsminde Kro, står Anders Rasmussen opført som Gårdmand, sognefoged, lægdsmand og kromand. Kromanden er uden tvivl en aktiv og fremtrædende person i området.

I de kommende folketællinger står Anders Rasmussen primært registreret som gårdejer/jordbruger og krovært/kroejer. Samtidig vokser børneflokken til i alt fire - to drenge og to piger.

I 1895 dør Anders Rasmussen, 72 år gammel og kroen overdrages til svigersønnen Niels Sørensen.

I folketællingen 1901 bor Niels og Kirstine Sørensen på kroen sammen med deres fire børn og enken Lene Sørensen - Niels' mor. Niels står opført som gårdejer og kroejер.

Hvornår kroen ændrede navn fra Lauridsminde Kro til Slynghborg Kro vides ikke. Vi kan kun gætte os til, at det må være sket i mellem de to årstal, som fremgår af nedenstående avisudklip.

I 1872 hedder kroen stadig Lauridsminde Kro, men da kroen nedbrænder i 1906 hedder den Slynghborg Kro, og det hedder den stadig i 1910, hvor billedet på modstående side er dateret til. Derfor må det være et billede af den genopførte kro efter branden.

På Zonen's hjemmeside kan man se, at der i både 1943 og 1947 står nævnt færdselsuheld på Grenaaavej ved Slynghborg Kro.

Da Sønderhald lokalhistoriske forening blev stiftet - var det ved et møde på Hamlets Kro den 29. april 1976.

Hvornår navnet Hamlets Kro er kommet til er uvist. Det er måske sket i forbindelse med et salg, og på det tidspunkt, hvor kroen har nydt godt af den massive trafik til og fra Grenaa havn, hvor færgefarten var på sit højeste, med ruter til både Sverige og Sjælland.

Efter en tvangsauktion i starten af 1980'erne fik kroen en opblomstring som ålekro, men allerede i 1984 blev kroen solgt to gange og igen i 1987 begæret på tvangsauktion. Ejeren havde inden tvangsauktionen påbegyndt en nedrivning hvilket gav store problemer med kreditorerne.

I dag er der intet tilbage af kroen. Alt er væk.

trætter på nuvæge.

Mødet i Lauridsminde Kro i Fredags havde famlet en betydelig Del Velgere, ca. 200, faavel fra de omliggende Byer som fra Rougsø Herred, dog var der fra de sydlige Byer, henimod Aarhus, Ingen mødt; det er ogsaa i disse Byer, at den egenlige bondeventlige Ajarne horer hjemme. Proprietar Harder fra Tommestrup aabnede Forhandlingen, idet han paa Indbydernes Begn: taliede Alle, der havde givet Møde; men Spørgsmaalet var nu at faa

Randers, 31. Oktober.

Angaaende Branden i Slynghborg Kro meddeles yderligere: Hele Gaarden nedbrændte Foruden 5 Heste indbrændte 8 Svin. Ilden formoder opstaaet fra Gnister fra en Skorsten paa en lige overfor liggende Bygning Gaarden var forsikret for 12 18,000 ~~26~~ i Landbygningernes alm. Brandforsikring

*Modet på Lauridsminde Kro,
Jyllandsposten 4. september 1872.*

*Jyllandsposten 31. oktober 1906.
Slynghborg Kro er nedbrændt.*

Uggelhuse Kro

AF BERTEL MOGENSEN

I 1792 bestod landsbyen Uggelhuse af Godset "Kiørupboel" samt ni derunder hørende fæstegårde. "Kiørupboel" var beliggende ca. en halv kilometer syd for byen og tilhørte Generalauditør Kallager på Vosnæsgaard.

I 1792 beslutter Kallager at ville sælge godset. De ni fæstebønder samt forpagteren på "Kiørupboel" skulle overtage godset, som blev solgt ved auktion til en pris af 5490 Rigsdaler, hvilken sum de ti besiddere måtte betale med en tiendedel til hver.

En af de gårde, som senere fik mtr.nr. 50A, var beliggende midt i byen, og ejeren Anders Pedersen (f.1754) blev nu selvejergårdmand. Anders Pedersen er gift med Dorthea Peders datter.

I 1802 beslutter Anders Pedersen, at han vil udstykke en parcel fra sin gård, hvorpå han vil opføre et hus. Han søger om tilladelse i Det Kongelige Rentekammer og den 7. august 1802 foreligger en skrivelse fra Ren-

tekammeret med tilladelse til udstykningen, dog med den betingelse, at *"parcellen for bestandigen bliver forsynede med Bygninger og Beboere"*.

Anders Pedersen opfører et hus på grunden, som han indretter til kro. Hvor kroen helt nøjagtig har ligget, er vanskeligt at afgøre, da den ikke er opført på nogle af de gamle matrikelkort. Men den har givetvis ligget umiddelbart nordvest for Anders Pedersens gård, idet der er tinglyst vejret fra kroen og til hovedgaden langs Anders Pedersens gård.

Forinden udstykningen har Anders Pedersen solgt sin gård til Lars Rasmussen Bach.

Anders Pedersen får ikke megen fornøjelse af at være kromand. Han dør 23. februar 1803, og efterlader sin hustru, som bliver boende i kroen. Dorteia bliver imidlertid året efter gift med Jens Christensen (Snedker), som er kromand indtil sin død i 1827. Dorteia dør allerede i 1816. Enkemand Jens Christensen gifter sig året efter med Karen Marie Frandsdatter. Denne Karen Marie er søster til Jens Frandsen i Slyngborg kro, som er omtalt på side 24.

Da Jens Christensen dør i 1827, gifter Karen Marie sig med Søren Andersen, der er flyttet til fra Allestrup i Vejlbysogn, og de driver kroen videre indtil Karen Marie dør 13. august 1829.

Efter Karen Maries død flytter Søren Andersen fra Uggelhuse til Gundestrup efter at have oprettet en forpagtningskontrakt på kroen med Hans Madsen Hansen 14. maj 1830.

Den 13. juli 1833 sælger Søren Andersen kroen, hvortil også hører:

- En engparcel i Uggelhuse.
- En toft på Langkastrup mark.
- En kjærlod på Langkastrup mark.
- En tilhørende halvpart af hovedparcellen af Anders Jensens sted i Uggelhuse.
- En englod beliggende på den nordre side af fjorden ved Albæk Møllebæk.

Køberen er Søren Sørensen, født 1791 i Uggelhuse, søn af Søren Andersen Svejstrup, som også blev selvejergårdmand i 1792.

Det ser ud til at Hans Madsen Hansen, der er forpagter af kroen, fortsætter hermed, idet han i folketællingen 1834 står opført som kromand, og der i hans husstand er to tjenestekarle.

Derimod ser det ud til, i folketællingen 1840, at forpagtningen af kroen er ophørt, da han her er opført som fisker. Forpagtningen er sikkert ophørt i 1838, hvor han køber et hus i Uggelhuse.

Det er sandsynligt, at efter Hans Madsen Hansens forpagtningskontrakt er udløbet, har ejeren af kroen, Søren Sørensen, selv overtaget driften af denne. Søren Sørensen står opført i folketællingen 1845, som gårdmand og kromand.

Da Søren Sørensen køber kroen er han gift med Kirsten Larsdatter, en datter fra nabogården. Hun dør i 1842. Søren Sørensen bliver yderligere gift 3 gange. Søren Sørensen dør oktober 1871 og han hustru i fjerde ægteskab Ane Kirstine Andersdatter, der er født 1824 i Laurbjerg, driver kroen videre indtil 1872, hvor den nedlægges.

Søren Sørensen og Ane Kirstines datter Karen bliver gift i 1877 med Niels Johansen Jessen, født i Uldbjerg, hvis stilling er styrmand og restauratør.

Allerede før han bliver gift køber han af Hans Poulsen en parcel mtr. nr. 48 i til en pris af 1600 kr. Skødet på denne er udfærdiget i 1877, men Niels Johansen Jessen har allerede i 1872 bygget et hus på grunden og indrettet det til kro.

Jernbaneforbindelsen Randers-Ryomgaard blev åbnet i 1876, og Uggelhuse station blev bygget lige overfor kroen.

Den 17. juni 1879 sælger Niels Johansen Jessen kroen til sin svigermor Ane Kirstine Andersdatter, som driver kroen videre til 24. august 1897, da hendes datter Ane Sørensen overtager den. Ane Sørensen er, da hun overtager kroen, enke efter Anton Frederik Ferdinand Laurssen Hald, men hun gifter sig igen i 1897 med Poul Sørensen.

Poul Sørensen og Ane driver i en lang årrække kroen videre, som i den periode blev kendt som et velbesøgt udflugtssted. Der blev også opført en dansesalon og anlagt en keglebane. Mange gæster - både rejsende med jernbanen og sejlsportsfolk - fandt vej til kroen.

I 1930 er sønnen Søren Poulsen Sørensen bestyrer af kroen. Han bliver i 1931 gift med Ane Korning fra Uggelhuse. Da hans forældre bygger et hus umiddelbart nær ved kroen, overtager han kroen, som mange år efter var berømt for sine stegte ål. Ægteparret driver kroen videre indtil den nedlægges i 1972 efter 100 års beståen.

Har der mon været en kro her ? - i Virring...

I bogen "Samlinger til Jydsk Historie og Topografi" 1899-1900 stødte vi på denne tekst omkring Virring by: *Virring med Kirke, Præstegrd., Skole, Fattiggaard (opr. 1881, Pl. til 37 Lemmer), Sparekasse (opr. 1871,----) og Kro; ----*

Om der her er tale om Slyngborg Kro/Lauridsminde Kro er uvist. Vi har konfronteret arkivets "Virring-ekspert", Jørgen Graabæk, med spørgsmålet, men han har aldrig set antydning af en kro i Virring.

Vi lader spørgsmålet stå åbent... og hører gerne fra dig, hvis du finder/har oplysninger, der kan forklare dette.

Sønderhald Egnssarkiv
Elmelundsvej 11, Øster Alling, 8963 Auning

brede arkivet området kontakt vejviser materiale inspiration aktuelt søg links

Søg i arkivets registreringer

Arkibas er et landsdækkende registreringsprogram for egnssarkiverne.
Mini-Arkibas gør det muligt for det enkelte arkiv, at gøre sine registreringer søgebare for offentligheden. Dette er ikke mindst en fordel for dem som kommer på og/løser henvender sig til arkivet. Man kan på forhånd få et indblik i, hvad der er at finde i arkivets materiale.

På Sønderhald Egnssarkiv kan der søges i følgende registreringer:
A = arkivalier, B = billeder, F = billed-serier, D = digitale billeder, Ø = album, L = lyd optagelser og S = årsskrifter
Flere af billed registreringerne vises uden tilknyttet billede. Dette af hensyn til reglerne for ophavsret, som vi naturligvis respekterer. Bliver der alligevel fejlagtigt og utilsigtet vist et sådant billede, beder vi den krænkede part henvende sig til os, så vi kan rette fejlen.
Ligeså hvis der er rettelser, tilføjelser eller kommentarer til registreringerne, tager vi med tak imod sådanne.

Søgeord skrives i feltet "Fritekstsøgning". Feltet er klar, når markøren sættes ind.

Søgeresultatet vises i et nyt vindue. Tips til søgningen findes i det lille blå ?-tegn

God fornøjelse med søgningen!

Gå på opdagelse i Sønderhald Egnssarkivs store billedarkiv,
på www.sonderhaldegnsarkiv.dk - under "Søg"

Volk Mølle

- en mølle og en kro

AF ELLEN BYRIEL

Det følgende er et forkortet og redigeret uddrag af "Essenbæk Sogn" skrevet af Rasmus Mariager i 1934

Matr. nr. 4a Essb. Volk Mølle Ejer: Jens Jensen

Navnet på denne vandmølle kan tyde på, at den oprindelig har været drevet som valkemølle. Alt det hjemvævede tøj blev, inden det blev taget i brug, underkastet stampning eller blev valket, som det kaldtes. Senere blev den benyttet til maling af korn. Den ejedes som det øvrige sogn af Tustrup, og 1695 blev der oprettet følgende kontrakt:

"Jeg Oberst Hans Friis til Kragerup, Clausholm, Hevringholm, Thustrup og Essenbæk, Befalingsmand på Silkeborg, kiender och gjør herved vitterligen, at saasom jeg blandt andet mit Gods, jeg har stiftet til de fattige udi Hørning Hospital endogsaa hafver perpetieret Wolch Møllens aarlige Afgift til deris Underholdning.

Da paa det Mølleren den bebor efter min Jord Disbedre til de fattige og sin egen Nyder kand konserveres, at icke store Læster, Brøstfældigheder og andre Tilfælder forarmes, hafver jeg efter denne Dag ham och hans Arfvinger dens Bygning til evindelig Ejendom, fri for al Fæst och andre uvist at vinde som deris Arf og Eje, saalænge de holder Møllen firsuarligen ved Lige, betaler Kngl. Majistæts Skatter og Hartkorn efter deris Landmaaling, och di falsige —?— deris Landgilde, som er aarlig udi alt: 18 Td. Mell och 18 Td. Malt efter fundateret Indhold, huerfore jeg och herved paa Ovfuerskrefne Maade Skjøder den med al sin ret og Tillæg. Saa og fri Tørveskjær i Gundrup Mose, Helligsømosen, och den Græsgang hand hidindtil har havt, til Knud Sørensen Møller, hauser fra mig til deres Arfvinger och deris Efterkommere och yderligere bevilges dem herved paa samme Vilkaar och med Lige Ret de da self hafver, at maa afstaa Skjøde til huem dem lystre, och vil give dem mest derfor. Da saa at disse samme er vederhæftige och Mænd for at suare Kongen och de fattige och andre Tiender, och samtidig retter sig efter dette mit Skjødes indhold.

Til Forsikring och Stadfæstelse hafver jeg dermed med egen haand och Pen Underskrefven och Stadfæstet och forseglet.

Datum Thustrup d. 1 May 1695

Hans Friis.

Læst for retten paa Sønderhald, Rougsø og Øster-Lisbjerg herreders Ting, onsdagen d 3 Juny Anno 1696"

Dette skøde gav altså, hvis kontrakten overholdtes, ret til selveje, idet der peges på, at de må sælges til hvem de lyster. Der var på dette tidspunkt kun lidt jord, der hørte til møllen. Det er meget sandsynligt, at der med det, som tillægges ifølge skødet, er ment den såkaldte møllemark på 10 td. land, som lå i Floddalen i nærheden af Hald Sø, og som hele tiden indtil 1920 har hørt til møllen.

Det blev mange generationer, der kom til at drive møllerivirksomhed ved Volk Mølle.

Den første, som kendes, er Knud Sørensen Møller f.1653, derefter hans søn Peder Knudsen Møller f.1665.

Den næste var Søren Pedersen Møller, som overtog gården i 1740.

Ifølge et skøde af 3. maj 1764 afstod han møllen til sin søn, Søren Pedersen.

Det gamle skur, som indtil branden lå nord for dammen, benyttede han og konen som aftægtshus. Søren Pedersen var gift med Maren Sørensen.

datter fra Tammestrup, (f.1748). Deres søn, Søren Pedersen Møller, (f.1768, d.1838), bliver gift med Maren Frandsdatter fra Drastrup. Der er 2 børn, Frands og Peder. Sidstnævnte overtager møllen og bliver gift med Maren Nielsdatter. De er barnløse. En plejesøn, Søren Sørensen, (f.1811), overtager møllen 1834 og bliver gift med Eva Nielsdatter, (f.1806). Der er mange børn. En søn, Christen, (f.1846), overtager møllen.

Der er igennem tiderne købt megen jord til møllen, således at der, da Chr. Sørensen overtager den, er ca. 80 td. land, det meste af dårlig bonitet. Et stort kær og noget eng forbedrer det dog noget.

Hvornår vindmøllen er bygget, er ikke oplyst. Den brændte ved lynnedslag 3. Påskedag 1889 og blev straks genopført. Der var god søgning til møllen, og den kunne også tilfredsstille kunderne, idet vandmøllen kunne klare arbejdet under vindstille.

Christen og en ugift søster boede på møllen i al deres tid. En søstersøn fra Lund, Søren Møller, kom til hjemmet som ganske lille. Han kom efter konfirmationen i handelslære, hvilket han hurtigt opgav, og han passede en tid møllen. Da han bliver gift med Marie (født i Uggelhuse), skulle de jo have et hjem, og der blev bygget et stort hus ved gården. De fik den ulyksalige ide at begynde et bageri. Det gik en del år, men slugte så mange penge, at han tilsidst ikke kunne klare den længere, og gården gik til tvangsauktion. De to søskende døde begge kort efter. Landpost Jens Christensen fra Mygind købte gård og mølle 1917.

Volk Mølle gården i baggrunden, genopført efter en brand i 1934. Forrest kroen med pavillon og haveanlæg. Et yndet udflugtsmål.

Siden 1880 havde forpligtelserne til Hørning Hospital været afløst. I 222 år havde vognen gået over til Hospitalet 2 gange om måneden hvert år, den 7. og den 21., med 1½ td. mel og 1½ td. malt hver gang. Nu blev forpligtelsen kapitaliseret til en sum, som indbetales til stiftelsen.

Jens Christensen solgte 1918 til Chr. Jensen fra Thy. Han beholdt 6 td. land nær byen samt møllemarken 10 td. land, som han solgte til Søren Thim. Chr. Jensens kone var af den kendte Bjerreslægt i Nord-vest-jylland.

Der var mange børn, hvoraf en del rejste til Amerika. En søn, Jens Jensen, havde med stor dygtighed oparbejdet en fabrik ved Hørning station til fremstilling af have- lyst- og hønsehuse m.m. Den blev landskendt og havde en meget stor omsætning. En anden søn, Bertel Bjerre Jensen, begyndte som nedenfor nævnt med anlæg af haven, men blev knyttet til fabrikken i Hørning. Han var gift med Klara (født i Gjesing 1901).

Efter at den elektriske kraft havde fået udbredelse på landet, tabte møllerne deres betydning, og møllervirksomheden faldt helt bort. Vindmøllen, som pyntede så smukt i landskabet, blev nedbrudt, men indbragte ikke mere, end nedbrydning kostede. Vandmøllen, som lå sammenbygget med stuehuset, havde endnu lidt søgning, og vandhullet frembragte samtidig elektricitet til gårdens brug. Da Chr. Jensen 1932 solgte gården til Jens Jensen, beholdt han bakkerne 10 td. land, det ny hus, skovskrænten, haven samt ret til at sætte båd på dammen. Alt det overdrager han til sønnen, Fabrikant J. Jensen, som var født i Højstrup 1871, gift med Nielsine, født i Ørsted 1880. Han var oprindeligt smed, men havde haft gårde forskellige steder.

Han anlagde en danseestrate og byggede en stor, smuk træ- og glaspa-villon i forbindelse med det overtagne hus, fra hvis køkken der let kunne serveres. Han forpagtede det ud til restauratør Todbøl fra Randers, som fik bopæl i huset.

Efter et par års forløb købte han alt det nævnte, som fabrikanten overtog, og samtidig et lille stk. jord fra Essenbækgaarden til garage, parkeringsplads, anlæg af luftgynger, rullende hjul m.m.

1934 brændte gård og vandmølle. En lille smuk gård blev opført med et pænt lille haveanlæg ud til dammen; men den idyl, som var over den gamle bindingsværksgård var borte.

Volk Mølles store træ- og glaspavillon med det specielle ovenlys. Bygget i 1930'erne og nedbrændt sammen med kroens øvrige bygninger i 1970.

Når man fra bakken så ned over mølledammen med den gamle bindingsværksgård som baggrund, fik man et meget smukt indtryk af omgivelserne, med udsigt over de store udstrakte enge og Støvringgaards skove samt Rougsø herred i det fjerne. Stod man derimod ude i engene og så ind mod Møllegaarden, gav det et helt andet indtryk af naturforholdene, mere imponerende: Den lange bakke bevokset med krat og træpurl, gården, mølledammen, hvor der bagved hæver sig en skrænt med store bøgetræer, og øverst på de lyngklædte bakker en fremspringende pynt med den gamle kirke med sit stensatte kirkegårdsdige, og op gennem slugten den gamle Essenbækgaard samt vindmøllen på det højeste punkt. Mere typisk og smukt jydsk landskab fandtes næppe. Nu har idyllen tabt en del. Kirken er borte, møllen nedbrudt, møllegården brændt, og Essenbækgaarden fornyet med bliktage.

Men endnu var der kønt nede ved møllen. Ovenfor nævnte Bertel Jensen begyndte at pynte op omkring dammen og fik omsider et helt haveanlæg fremstillet i forbindelse med skovskrænten og møllebækken, som snor sig mellem Elletræer, lysthuse og siddepladser, hvilket medførte bygning af den foran nævnte dansesal og den store pavillon. Siddepladser blev ud hugget oppe i bakkerne, og der blev, hvad der var eftertragtet, et ret stort turistbesøg, både fra omegnen og særlig fra Randers.

Nu kunne den gamle Møllegaard kun betragtes som landbrugsejendom. Der er igennem tiden plantet en del nåleskov på bakkerne.

- Så vidt Rasmus Mariager

Nyere tid

En del af det følgende er fortalt af Elly Sørensen, Assentoft, datter af kroejer og gårdejer Johannes Pedersen.

Johannes Nicolaj Senius Pedersen var født i Borup sogn 1890. Hans far havde i årene 1904 til 1923 haft Essenbækgården. I 1940 kom gården igen i familiens eje da Johannes købte den. Han havde tre år tidligere i 1937 købt Volk Mølle kro, som herefter blev forpagtet ud til en tidligere kromand, Jacobsen, fra Randers.

Der var på dette tidspunkt ikke elektricitet indlagt nede på kroen. Johannes Pedersen fik dette klaret på egen regning idet han selv betalte for pæle mv. fra Essenbækgården til Volk Mølle.

Fra 1950 og 10 år frem var det Johannes Pedersens datter og svigersøn, Elly og Hans Sørensen, som bestyrede Volk Mølle kro. Elly husker det som en meget travl tid.

Ikke mindst de årlige moto-cross løb på banen i bakkerne overfor gav travlhed. Elly husker især året hvor der blev kørt verdensmesterskab og hvor ca 40.000 tilskuere fandt vej til Volk Mølle.

Parkering ved Volk Mølle Station, i forbindelse med motorløb på Volk Mølle banen. 1958

Man havde ikke de moderne køkkenmaskiner, som kendes i dag. Når der skulle røres lagkagedej foregik det ofte med en ske i hver hånd i hver sin røreskål. Der blev bagt kringler og lagkager i lange baner til fester, baller og alm. besøgende. Ved de største fester blev der indkaldt op til 10 serveringsdamer. Alle klædt i mørke kjoler og små hvide serveringsforklæder. Ved lørdagsballerne var der kun en eller to samt et par mandlige tjenere.

Det var et slid at holde alt rent og i orden fra den ene fest til den anden. Ikke mindst parketgulvet i salen krævede knofedt, når det med mellemrum skulle skrubbes og ferniseres.

Det var en afholdskro. Øllet var lyst og vinen alkoholfri. Elly husker, at hun en gang havde glemt at informere herom i forbindelse med en forudbestilling fra et større selskab fra Grenå. Hun "advarede" dog gæsterne straks ved ankomsten. De tog det pænt og var godt tilfredse med arrangementet.

Johannes Pedersen solgte Volk Mølle kro i 1960. Derefter havde den skiftende ejere indtil den i april 1970 - eller 71 - brændte ned til grunden. Branden opstod, da ejeren ville reparere sin traktor - inde i salen. Køberen af brandtomten fik, efter flere års tovtrækkeri med fredningsmyndighederne, bygget på grunden.

Planen var i første omgang ikke at bygge en kro, men efter påbud fra myndighederne og ifølge love og regler, skulle der være en sådan på matriklen, og i det lokale blad kunne man den 29. august 1974 læse at *"Den nye Volk Mølle kro, som er under opførelse, er berammet indviet tirsdag den 22. oktober."*

Efter knap to år skiftede kroen igen ejer, og som sådan eksisterede den herefter kun i en kort årrække.

Nu er der kun minderne tilbage om kroen og motorbanen, men smukt er der stadig på Volkmøllevej 17.

Assentoft Kro

AF ELLEN BYRIEL

Lørdag den 6. marts 1971 var der jubilæumsfest på Assentoft kro.

Arrangør var Esserbæk Håndværker- og Borgerforening, som dermed markerede 100 året for stiftelsen af Esserbæk Håndværkerforening.

Der var indtil 1873 kun de samme 9 medlemmer: En bødtermester, en smed, en klejnsmed, en bagermester, en tømrermand, en husmand, en høker, en musikus og en maler.

Herefter besluttede man, at andre udenfor håndværkerstanden kunne optages som ekstraordinære medlemmer.

Håndværkerne selv var de ordinære medlemmer.

I januar 1873 fik foreningen 6 nye medlemmer. Hvert medlem blev optaget ved en hemmelig afstemning på generalforsamlingen.

Nu kom der yderligere en rebslager, en snedker, en maskinbygger, en rørmager, en tømrer og en skrædder.

"Haandværkerstiftelsens forsamlingsbygning". Bygningen blev senere til Assentoft Kro. Til højre skimtes Assentoft pensionistbolig "Essenbækhus".

I de tre første år havde man indsamlet 50 rigsdaler, som man besluttede, skulle anvendes som sygehjælp til medlemmerne.

Formuen steg støt. I 1876 var den oppe på 428,- kr. Da der kun var lidt sygdom blandt medlemmerne, skulle man nu finde anvendelse for de mange penge, som hovedsagelig kom ind ved afholdelse af basarer. I første omgang var ønsket et lokale hvor man kunne holde foreningens generalforsamlinger.

I 1884 anskaffede man en fane til en pris af 28,03 kr.

I 1888 blev der købt jord, og stenhugger Søren Andersen fik jobbet med at slå sten til den planlagte bygning. Hans betaling var 4 kroner pr. favn. Alle medlemmerne skulle den 4. november møde op på den gamle kirkegård for at udbryde stenene.

På en generalforsamling i 1889 vedtog man, med 10 ja-stemmer og 1 nej, at opføre bygningen i sommerens løb, og fire medlemmer blev valgt til at stå for indkøb af byggematerialer. I juli blev arbejdet udbudt i offentlig licitation og bestyrelsen fik bemyndigelse til at optage lån. Den 8. september kunne man afholde den første generalforsamling i eget lokale.

Udlejning af bygningen, hvis navn blev "Essenbæk Haandværkerstiftelse" skete efter følgende regler: Salen kunne lejes af mændene i byen for en tiårig periode med 50 kroner årligt. Salen og skænkestuen kunne lejes til møder for 3 kr. om vinteren og 2 kr. om sommeren. I Stiftelsen var der desuden 7 lejestuer.

I 1894 besluttede man at lave en tilbygning, der skulle indeholde en scene.

Der blev søgt kongelig godkendelse som stiftelse. Denne blev givet den 23. november 1906 og det blev fejret med en fest i Stiftelsen 2. Juledag.

I daglig tale blev bygningen kaldt forsamlingshuset og som sådan blev det flittigt brugt ved forskellige lejligheder gennem mange år. På det stykke jord, hvor der hidtil havde været køkkenhave for Stiftelsens beboere, blev der omkr. 1957 bygget et moderne hus med flere lejligheder, kaldet "Essenbækhus".

I 1954 var den sidste lejelejlighed i stiftelsen blevet nedlagt.

I 1968 blev forsamlingshuset solgt til en ejendomshandler, der indrettede bygningen som kro, "Assentoft Kro".

Selvom man stadig kunne holde fest i salen og underholde med optræden og musik fra scenen, blev det nu under helt andre former og betingelser, noget som mange sikkert har begrædt.

Kroen har haft skiftende ejere, og er drevet med mere eller mindre held i de forløbne år. Modsat de gamle landevejskroer i området, har den aldrig kunnet smykke sig med den titel, selvom den dengang i 1906 fik en kongelig bevilling.

På fodrejse fra Vestjylland til Lyngby ved Grenaa

UDDRAG AF KNUD SØRENSENS BOG
"SEVERIN WEIERSØE - EN LANDSBYDEGNS HISTORIE"

Knud Sørensen fortæller den autentiske historie om husmandssønnen og landsbylæreren Severin Weiersøe (1814-97), som kom fra Holstebro-egnen, hvor hans far var boelsmand og tømrer.

Faderen og degnen øjnede boglige potentialer i den spinkle, men hurtiglæsende Severin, der som 14-årig blev hjælpelærer i lokale skoler.

Severin kom på præstegårdsseminariet i Lyngby ved Grenaa - et af de otte nye seminarier, der fra 1801 skulle skaffe lærere til almueskolen.

Uddraget her beretter om den lange gåtur fra Holstebro til Lyngby, hvor Severin og hans gode ven Thomas skulle til prøveeksamen.

En eftermiddag, da han var i gang med havearbejdet, kom en gammel kone fra hjemegnen med et brev til ham. Det var fra degnen Holger Schou, som var utrættelig, når det drejede sig om Severins fremtid.

I brevet står, at han skal til prøveeksamen på Lyngby Seminarium den 23. maj.

Severin er klar over, at det bliver en sværere eksamen end nogen, han tidligere har været til, men er dog fortrøstningsfuld. *"Naar Bisgaard kunde blive antaget med hans Forberedelse, kan jeg vel ogsaa."*

Da han meddeler madam Jepsen nyheden, siger hun, at han skal stræbe efter at blive færdig på et år, så han hurtigt kan komme tilbage. Om det er som skoleholder eller som gartner, hun vil savne ham mest, melder historien ikke noget om.

Lyngby Seminarium var oprettet som et af de såkaldte præstegårdsseminarier, der i årene 1801-16 oprettedes otte af med det formål at afhjælpe den udtalte mangel på uddannede lærere på landet. Oprettelsen af seminarier var led i de bestræbelser på at forbedre undervisningsforholdene, der kulminerede med skoleloven af 1814. Seminariet i Lyngby - og her er som allerede nævnt tale om det Lyngby, der ligger i nærheden af Grenaa - blev oprettet af sognepræsten Hans Peter Barfoed i medfør af kongelig resolution af 30. april 1813. Det var en resolution, der detaljeret fastlagde, hvordan uddannelsesstedet skulle indrettes og drives.

Da han om mandagen drager videre med lommerne fulde af mellemadder og hovedet fuld af formaninger, er han ikke alene. Degnen har overtaget sin nevø, gårdmandssønnen Thomas Frølund, som har tjent som avlskarl hos ham, og hvis far netop er død, til også at prøve at blive seminarist, så nu er der to faderløse, som Holger Schou prøver at sikre en fremtid. Severin er glad for den store og stærke Thomas' følgeskab på turen, man kan jo aldrig vide, hvad man kan komme ud for. Thomas er derimod ret nervøs for ikke at blive antaget, han har jo ikke forberedt sig særlig meget, men Severin trøster ham. Det skal nok gå, mener han, når deres fælles bekendt Bisgaard kunne klare det, kan de vel også.

Med passende mellemrum sætter de sig i vejsiden og spiser lidt og tager en slurk af den pæglflaske, som Thomas har med. For at skåne støvlerne trækker de dem af, da duggen først er gået af græsset, og går barbenede videre, mens de øver sig i at tale pænt, så de kan gøre et godt indtryk på seminariet.

I Daugbjerg finder de ind til en gård, hvor de for seks skilling (ca. tolv øre) får mælk og brød og lov til at sove til middag i en seng. Og bagefter oplever de et eventyr, da de følger med folkene til kridtgraven og får lov til at komme med ned i gruben, hvor karlene hugger kridt og hvor belysningen kommer fra hængestager, der er fæstnet på væggene. Det er karlene, der hugger, og gamle koner, der bærer kridtet op i dagslyset. Imellem

Svensdal mellem Assentoft og Slyngborg Kro på den gamle landevej.

kridtlagene er der lag af flint, som også bæres op og bruges i stedet for mursten i husene. *"Folk maa arbeide af alle Kræfter dernede, da de ellers let kunne fryse ihjel. Uhyggeligst er det at tænke på, hvad der vil ske, hvis man kommer væk fra lysene i en af de gange, hvor der arbejdes, og kommer ind i en mørk gang. Så er det nok ikke muligt at komme op. Det er mærkeligt sådan at være måske flere hundrede alen fra den friske luft, der hviler over og ved siden af bakken".*

De må videre til Viborg. Når de i den by kommer forbi et stort hus, som der jo er mange af, forestiller de sig, at sådan en bygning er seminariet også. I Viborg skulle de overnatte hos en af Thomas' slægtninge, der er spækhøker. Severin bemærker, at han havde udmærket øl til fire skilling (ca. otte øre) flasken, og at de drikker fire flasker. Så falder de i søvn og sover til det er højlys dag. De gav en mark (ca. 33 øre) hver for logi.

Fra Viborg gik deres vej videre over lynghede til Ørum. Det eneste, der var at glæde sig over, var de nymalede milepæle, der gjorde det muligt for dem at se, hvor lang tid det tog at gå hver fjerdingvej.

I Ørum er de inde på kroen. Thomas vil have gammel øl, Severin har egentlig ikke lyst, men da han ikke tidligere har smagt gammelo lød

han sig "bekvemme", som han udtrykker det. Kromanden så dog skævt til dem, da de kun købte et krus og ingen dram.

De fortsætter mod Randers, og nu er landskabet anderledes, dejlige marker og skove til alle sider. I Hammershøj lykkes det Severin at slæbe Thomas forbi kroen. Det fortrød han dog senere, da det viste sig umuligt at finde et sted, hvor de kunne få noget at spise. De var trætte og sultne, og da de kom til fire-milepælen, lagde de sig på jorden for at sove lidt.

De vågnede ved to-tiden og var så stive, at de næsten ikke kunne røre sig. Men så var de heldige, der kom en tom vogn i retning af Randers, og karlen, der kørte den, lod dem komme op.

Det blev en dejlig, men noget skrumplende tur, forbi Fussingø, over Nederhornbæk, hvor den dejligste grundmurede gård lå i en stor have, og de kom så til byporten i Randers.

Her bad karlen dem stå af. De hoppede ned, men karlen rakte dem ikke deres støvler og strømper.

"A skuld ha noget for de I har kjørt," sagde karlen, og forlangte to mark (66 øre) af hver.

Severin protesterede og forklarede, at det kunne de slet ikke.

"Ja saa faae I heller ikke jer Fodtøi - hyp."

Så var der jo ikke andet at gøre end at punge ud. Severin ærgrede sig. Havde han vidst, det var så dyrt, havde han hellere brugt sine ben. Han nægtede at besøge værtshuse i Randers.

Men han bliver dog igen i godt humør over al den herlighed, der er at se i og omkring Randers. *"En der aldrig har været Østen for Wiborg, kan ingen forestilling gjøre sig om de Byers Størrelse der, og saa tæt som Husene ligge sammen."*

I Assentoft hører de, at smeden har en søn på seminariet, og de opsøger ham og får ostesmørrebrød - det første de havde fået uden at skulle betale for det på hele rejsen.

Så går turen videre til Slynghborg Kro, hvor de overnatter.

Det blev lidt dyrere, end Severin havde regnet med, fordi Thomas ikke ville tage til takke med den simpleste seng, de blev præsenteret for, men forlangte en mere *"honnet"*.

De fik fødderne vasket og blev vist op i et pænt kammer og *"faldt snart hen i en rødstolpet Seng."*

Kl. fem fik Severin Thomas op, de fik smørrebrød og betalte i alt 24 skilling (ca. 48 øre).

Og de travede videre. Fødderne baskede i de lerede hjulspor, og når de mødte folk, spurgte de, hvor langt der var til Lyngby. De svar, de fik, var vanskelige for dem at forstå, men det lød nærmest, som om ingen vidste, hvor Lyngby var.

Severin havde gået og glædet sig til at se Gammel Estrup, som han vidste, de ville komme forbi. Hver gang de kom over en bakke, ventede han at se gården på den anden side, men der gik lang tid. Endelig dukkede spirene op, men det var allerede langt op på dagen, så de måtte undlade at kigge nærmere, men begyndte i stedet at lede efter kroen, som de da også fandt. *"Saadan Beliggenhed lider jeg godt, naar Stedet ligger indesluttet af Skov paa alle Kanter, og en lille Bæk løber mellem Træerne om ved Haugediget eller Gjerde, som bruges meest i Østeregnen,"* skrev han, da han senere berettede om turen.

Da de nåede broen over bækken, kom der hen ad vejen kørende en postvogn med kusk i kuskeklæder og tre elegant klædte herrer som passagerer. Vognen standsede i kroens gård, og Severin og Thomas skyndte sig hen til den og spurgte kusken, hvor de agtede sig hen. *"Til Lyngby,"* svarede han.

De blev glade, men også lidt urolige. Det var nok nogle af lærerne, de her havde set, men de skyndte sig ind i krostuen, hvor de stillede sig ved siden af hinanden midt på gulvet og håbede på lidt opmærksomhed. De vakte nok også lidt opsigt, for Severin stod på bare fødder med støvler og strømper stængt over nakken, Thomas med sine i hånden. Herrerne gik frem og tilbage med hænderne i frakkelommerne. Det var, som var frakkerne besat med spejle, sådan skinnede solen i deres knapper.

Severin fik fortalt, at de også skulle til Lyngby.

Herrerne havde bestilt en flaske gammeløl. Den største af dem smagte på det, og sagde, at det var surt og udrikkeligt!

"Nei, jeg kan Satan miste mig ikke faae det i mig."

De andre prøvede. Sagde det samme.

"Lad mig saa smage det," sagde Thomas og tog en slurk.

Han smækkede med læberne, nikkede med veltilfreds mine og sagde, at det netop var sådan, gammeløl skulle være.

De tre herrer, hvoraf de to tydeligt var brødre, blev lidt interesserede i de to bondedrenge og spurgte dem, hvad de skulle i Lyngby.

De fortalte, at de skulle til prøveeksamen.

Det viste sig, at det skulle herrerne også. Det undrede Severin noget, at der også kom så fine bondesønner.

Engene ved Gammel Estrup, med Allingåen i forgrunden. 1950'erne.

Severin sov dårligt om natten, og det gjorde Thomas vist også, for Severin fortæller i dagbogen, at han "*havde ingen Umage*" med at få sin rejsekommerat op klokken fem, og efter at have fået lidt morgenmad drog de af sted mod Lyngby, som de nåede ved sekstiden.

Det var tidligt. Bønderne var først ved at trække kreaturerne ud, og ingen seminarister var at se på gaden.

De går ind på en gård, hvor et par stykker er indkvarteret, den ene ligger på sin seng, den anden sidder og læser.

Så går de til gymnastikpladsen ved siden af seminariebygningen, og der er stor tummel. De gamle seminarister færdes hjemmefant, laver gynger af klatretovene, mens de nye går mere generte rundt. Severin er bange for, at de skal pege fingre ad hans gamle sko, men dem er der nok alligevel ingen, der bemærker. Thomas holder sig i udkanten af flokken. Begge føler de sig langt hjemmefra.

Omsider kom Plesner - en meget høj, rank, sortladet rask mand i brun frakke - ud med sine lister og begyndte at råbe eksaminanderne op. Severin var nummer fire på listen. Så blev de opfordret til at gå ind i skolebygningen, hvor de mere eller mindre håbefulde aspiranter satte sig i nummerorden ved bordene, mens de gamle seminarister stod op

imellem dem med salmebøger i hånden, og på signal fra Plesner sang de første vers af nr. 486:

Hjelp, Herre! mig, at jeg med Flid
I Dag og al min Levetid
Maa stræbe dig at tækkes!
Og skjøndt jeg lidet kun formaaer,
Mit Mod dog ikke svækkes.
Herre! Fader! Jeg anraaber
Dig, og haaber
Varig Styrke,
At mit Levnet dig kan dyrke.

Således inddraget i en fælles forpligtelse belavede Severin sig på eksaminationen ----

---- Stemningen var god, da de vendte tilbage til deres logi i Albøge, efter at Severin havde købt nogle af de bøger, han ville få brug for, og som han gerne ville sætte sig ind i, før det for alvor gik løs.

På vejen slog de over i deres eget sprog, som de havde undertrykt under prøverne og i omgangen med de andre aspiranter. Det lettede, og de kunne på deres vestjyske glæde sig over, at de havde klaret sig lige så godt som "herrerne". Hoverede måske en smule.

Næste morgen beredte de sig på hjemrejsen. De fik stoppet deres strømper, som var blevet slemt pjaltede nedenunder, de fik vasket deres fødder i brændevin, og efter et solidt morgenmåltid påbegyndte de turen.

Humøret var højt hos begge. Severin var ret sikker på at blive optaget, Thomas blev nok ikke optaget, men havde gode udsigter senere, hvis han da valgte dem. De ville komme hjem med æren i behold. Og mere end det. Næsten som sejrende.

Da de havde gået nogen tid og kom forbi Kolind, blev de overhalet af vognen med de tre herrer. Severin lod som ingenting, men Thomas, som var meget oplivet over, at i hvert fald en af de tre ikke havde klaret sig bedre end ham, løb efter vognen en fjerdingvej og snakkede om eksamen og om, at han ejede 3000 rigsdaler. Det gjorde indtryk på dem, men antagelig fordi han kun var i vadmestøj, inviterede de ham ikke til at køre med, så han lod sig omsider sakke bagud og sluttede sig igen til Severin.

Severin lod fortsat som ingenting. De traskede videre. Pludselig opdagede Thomas, at han havde tabt sit ur, antagelig da han småløb ved siden af vognen. Det tog ham et par timer at finde det igen.

Efter middagshvil i Auning og efter en enkelt dram på en kro et par timer senere, nåede de ud på aftenen til Randers. De havde besluttet sig til at gå hele natten og hvile indimellem ved milepælene, for de ville gerne nå helt hjem.

Severin blev optaget på Lyngby Seminarium og som 26-årig fik han embede i Hjortsvang ved Tørring ved at gifte sig med den afdøde lærers enke, blev senere lærer og kirkesanger i Tørring ved Skanderborg og døde som 83-årig i 1897.

Grundlaget for fortællingen er Weiersøes efterladte papirer i Landsarkivet i Viborg, og især hans bevarede dagbøger 1824-38 (udgivet 2003) er en eminent socialhistorisk kilde.

Allerede dét er jo usædvanligt: At en niårs bondedreng i 1824 bruger sine spareskillinger - tjent ved at hjælpe kammerater med lektierne - på at købe papir og lave hæfter til at skrive og tegne i.

Kilde:

Knud Sørensen

"Severin Weiersøe - En landsbydegns historie"

© Gyldendals forlag

Smugkro i Hørning

UDDRAG FRA RASMUS MARIAGERS BOG OM HØRNING

Matr. nr. 2

Nuværende ejer: Ejner Marius Laursen

Under udskiftningen var Niels Jensen ejer, afstod den til en søn Peder Nielsen, gift med Ane Eriksdatter fra Langkastrup, han var kørt fast under landbrugskrisen og solgte gården 1823 til Rasmus Mariager for 909 rgdl. 4 mk. og 8 sk..

Man skulle mene, det var billigt for 8 td. hartk., men når man ser på den store aftægt, som årligt skulle ydes Peder Nielsen og hustru, bliver det en stor sum. Hun døde 1876 efter at have nydt aftægten i 53 år. De fik i årlig aftægt: 4 td. rug, 4 td. byg, 2 skpr. havre- eller byggryn, 3 lpd. røget flæsk, 12 læs tørv at levere, græs og foder til en ko, som stadig skal holdes vedlige. Dette punkt blev dog senere afløst, imod at der leveredes daglig, om sommeren 6 potter nymalket mælk, om vinteren 2 potter, græsning og foder til 4 får med yngel. Jord til at så 3 fdkr.

Nu Langgade 19, hvor et nyt hus blev bygget på matr. nr. 2d omkr. 1930.

hørfrø i, men som de selv skal ruske og bryde, havejord 24 kv.alen. Den årlige afgift blev sat til 57 rdl. 4 mk. 4 sk.

Skatterne på en sådan gård på 8 td. hartk. beløb sig til gammelskat 109 rd. 2 mk., land- og ligningsskat 27 rigsdaler, konge- og kirketiende 45 rd. 1 mk. 4 sk., småredsel 3 mk.

Hørning by havde ingen bispetiende, 1903 afløstes alle landets tien-der, hvoraf staten nedskrev de 7/28-dele, resten rykkede ind i ejen-dommen som en 1ste prioritet og amortiseres (tilbagebetales) til sta-tens tiendebank gennem 50-60 år.

Besætning og inventar, som medfulgte, udgjorde: 3 bæster, 1 føl, 3 køer, 1 gris, 1 slæde, alle vogne, 2 vandtønder, og af sædekorn 12 td. byg, 22 td. havre samt en bilæggerovn.

Rasmus Mariager er født i Aarslev 1794, (d.1869), gift med Marie Pe-dersdatter. Børn: Peder Nicolaj, (f.1818, d.1865), gift med Karen Ras-musdatter Søby fra Bendstrup, (f.1835, d.1875).

Maren, gift med Søren Rasmussen Colind fra Bendstrup, (f.1832, d.1913), broder til ovennævnte Karen. Deres søn Jens P. Colind blev politimester i Randers, Rougsø m.fl. herreder.

Rasmus Mariager var en dygtig mand, godt oplyst, besad en del tilidshverv, bl.a. sognefoged, boniteringsmand for herredet, var en gang opstillet som rigsdagsmand for Randers amts 3die valgkreds. Som anerkendelse for sit arbejde blev han dekoreret med Dannebrogskorset og modtog et stort sølvbæger med inskription fra amtet. Han byggede den store lade til gården, den første gennemkørselslade, tykke solide mure af brændte sten. Bjælkerne 8x10 tommer. Han blev i de senere år hengiven til drik og tabte den agtelse, han før havde nydt.

1859 overtog sønnen Peder Nicolaj gården, efter hans død giftede enken sig med Anton Nielsen (Ludvigsen) fra Aarslev, (f.1836, d.1876).

I de 9 år, som han boede på gården, udvidede han kobesætningen betydeligt, og de var de første, der begyndte at sælge smør i dritler. Dette var for en del grunden til, at han købte gården nr. 8 af N. Bang, der var nemlig for nylig bleven bygget mejerikælder med vandrørsledning fra brønden i flere bassiner, Karen (nedskrivers moder), hvem tilvirkningen af smørret hørte under, nåede ikke at komme op i gården, samme dag som handelen blev ordnet, døde hun efter et kort sygeleje.

Denne handel gav stødet til mange handeler og mageskifter 1875.

Den gamle gårds bygninger med tilliggende toft, 2 td. land, blev købt snedker Niels Houlberg, derefter solgtes den inderste hedelod til Niels Hornbech, nr. 9, 6 td. land, den største parcel af indmarken, 28 td. land, solgtes til Chr. Sørensen, nr. 11 for 28000 kr. Rivskind sandlod og eng overgik til den købte gård, som den stod i forbindelse med.

Niels Houlberg solgte den vestre længe og den store lade til nedbrydning, og året 1876, da den gamle aftægtskone Ane Eriksdatter, døde, blev også denne rønne nedrevet, han sælger derefter hus og toft til dyrlæge Stilling 1877, der indtil den tid havde boet hos S. Hornbech, og senere P. Nielsen, men var allerede på dette tidspunkt blevet forfalden til drik, han var en meget dygtig dyrlæge med en udstrakt praksis, et meget pænt menneske, ugift.

Der blev holdt nogle slemme orgier i hans hus. Endnu var hans omgang de såkaldte dannede folk, men svirebrødre på en hals. Engang tummelen var på det højeste, tog han et stort præpareret hestebagben, hvormed han slog løs og ryddede hele bulen. Huslærer Kaa fra Ejstrupgården fik nogle slemme knubs. Afslutningerne på gilderne fik aldrig slut, før andre skikkelige mennesker var ved at stå op.

Omgangskredsen blev simplere og simplere, til sidst var det byens ringeste ros, men de mødte punktligt hver dag. Cigarmageren, skovlsmeden, gartner Hald, gamle Peder Jensen.

Det endte til sidst med delirium, og en dag sprættede han overdynen op og krøb derind af frygt for nogle dyr, han så, måske har det været et sådant øjeblik, han besluttede at gøre ende på det hele. Han forsøgte at hænge sig, men benyttede et af de store tov, som brugtes ved kastering af heste, dette gjorde, at han ikke havde tabt hele vejret, da hans nabo Jens P. Kældersvend, mødte med sin båndkniv og skar ham ned.

Til sidst tog hans kreditorer det hele, han rejste til København, hvor han oprettede en hundeklinik.

Byen har ikke siden haft nogen dyrlæge. Ejendommen blev derefter solgt til væver Peder Jørgensen, som i mange år boede i nr. 24. Han lod indrette 3 lejligheder i det gamle stuehus, hvori blandt andre frk. Hoff, pøgeskolen (boede). Peter Jørgensen, født i Aarslev, gift med Else, havde kun et barn, Bodil Marie, gift i Aarhus. Efter deres død købtes det af Jørgen Jensen, som byttede med Anders Kjærsgaard. Derefter Carl Jensen, som atter solgte det til Chr. Boje, Lund og Anton Rasmussen, Hørning, de bortsolgte en lille haveparcel til maler Mariager og solgte det øvrige til Rudolph Bossov, der var gift med en datter fra nr. 16. Han solgte til den nuværende ejer, musiker Marius Laursen, som solgte og fraflyttede nr. 31 b. Huset brændte 1929, og han lod opføre et stort pænt hus på den gamle plads.

Peder Nicolaj Mariager havde en søn, Rasmus Mariager, født 1862 (nedskriveren af nærværende), gift med Maren Rasmussen fra Fløjstrup, (f.1875), købte gård i Ammelhede 1888, derefter Drastrup 1916 og senere Assentoft 1924. Af den yderste hede er den norlige del, nr. 46, solgt længe før matriculeringen 1845 til Rasmus Mortensen, Stampen, den sydlige del 1863 til samme gård.

Har der mon været en kro her?

i Øster Alling...

Når der spørges om der været kro i Øster Alling, må svaret blive et nej. Og dog, måske et nej efterfulgt af en lille tankestreg – ordet kro er set i forbindelse med et stednavn i byen: Fiisbæk, oprindeligt en stump jord med et vandingssted til byens kreaturer, beliggende længst ude i byens østlige ende, der hvor vejen i dag går mod Oustrup.

Vandet kom fra et væld oppe i Oustrup og løb ned gennem Ulvedal til Øster Alling. Stedet var byjord, ejet af bymændene.

Da der kom hus på grunden omkr. 1860 blev der bygget på lejet jord. I 1872 flyttede karetmager Jens Frandsen Sørensen til byen, og det må antages, at han og familien har boet i huset. Hans søn Søren Thaarsti Sørensen (f. 1869) købte i 1906 hus og grund af bymændene, og arealet - en del af gaden - blev optaget i matriklen, som nr. 30.

Hvornår og hvorfor huset bliver kaldt Fiisbæk kro, er uvist.

Søren efterfulgte sin far som karetmager i Øster Alling, hans søn Anton blev karetmager i Hørning. Også hans søn, Tage Thaarsti, blev udlært i faget. Da Søren Thaarsti døde i 1941 solgte enken huset til Folmer Hornbæk, som drev karetmagerværkstedet videre. Hans erhverv er også nævnt som værende savskærer, men det var nok fremstilling af smørdritler til mejeriet der blev den største indtægtskilde for virksomheden.

*Fiisbæk kro, Hovedgaden 1, Øster Alling 1910-11
Søren Thaarsti, Marie Thaarsti og sønnen Andreas*

Kro eller ikke

Apropos gætteriet om en mulig kro i Øster Alling.

Følgende fundet i "Nygaards Sedler": Breve til amtmanden i Skanderborg Aakier amter 1661-1799. Herimellem breve fra E. Holch, Århus, som henviser til en henvendelse ang. bevilling til en del Kroer i Stiftet, imod at skulle svare afgift til den Kongelige Kasse. Man forlanger derefter oplysning om sådanne kroer, med forklaring om deres accorderede privilegier m.m. 29. April 1737.

Herunder bl.a.:

"- et i Øster Alling til Røtger Tegder mod en årlig afgift a 4 rdl."

Iflg. Nygaard findes der en vedtegning lydende sådan:

"Afskaffet... af vedkommende frataget efter Kammerets skrivelse af 27-1-1739"

Så kro i Øster Alling blev der måske ikke alligevel.

Aarslev Kro

AF ELLEN BYRIEL

"Hist, hvor vejen slår en bugt, ligger der et hus så smukt".

Sådan skrev H. C. Andersen i 1829.

Det er sandsynligvis ikke kroen i Aarslev, der har inspireret ham, selvom den er, om ikke ligefrem smuk, så dog ganske pæn at se på trods sin lidt blandede byggestil med bindingsværk, pudset mur og kampestensgavl.

Kommer man kørende fra Randers mod Clausholm ligger den gamle kro netop der, hvor vejen bugter sig ud af Aarslev.

Kro er der ikke mere, men navnet hænger ved. Og det hedder ikke *"henne i kroen"* men *"hen' i krowert"*.

Meget har ændret sig i byen siden kroen blev bygget, og måske har der ligget et andet hus på stedet, inden kroen kom til. Dette antaget ud fra oplysninger om byggeåret, som i OIS (ejendomsdata) står til at være 1652, hvorimod en anden kilde skriver om kroen: *"Opført af Anders Sørensen Bonde på et lille stykke jord fra Matr. nr. 7"*.

Denne Anders var født 1746, gift med Christine Sophie Krog.

De fik krobevilling i 1774.

Han må altså antages at være den første kromand i Aarslev.

Det var dog ikke som selvejer, men som fæster under Clausholm.

Anders' bror Jens Sørensen Bonde søgte i 1786 om bevilling til at holde værtshus for rejsende i huset ved Sjelle bro.

Bevillingen blev givet på følgende vilkår:

1. Det værtshushold i Aarslev by, som d. 24. august 1774 var bevilliget Anders Sørensen Bonde, skulle, så snart det på lovlig måde først blev ledigt, aldeles nedlægges.
2. Han (Jens) måtte ikke brygge eller brænde.

Igen i 1795 beordrede kongen kroen i Aarslev nedlagt, når fæstet første gang ville blive ledigt. Det blev det ved Anders Bondes død i 1799, hvorefter Clausholm gods solgte kroen til selveje til Søren Rasmussen Borup fra Randers.

I folketællingen 1801 er familien opført sådan:

Søren Rasmussen Borup, 36 år, gift husmand med jord, forventer det forrige kroholds privilegium fornyet.

Kirsten Jensdatter Konggaard, 35 år, hans kone. Ane Marie, 3 år, datter. Bevillingen fik de samme år i marts, *"bevilling til krohold i deres livstid"*. Den tilhørende jord havde matr. nr. 12 og bestod af en lille toft tæt ved kroen samt en mark oppe i Heden.

Søren R. Borup og Kirstens lille datter døde som 4-årig.

De fik desuden 3 sønner, Jens, født i Aarslev i 1804, da var Søren gæstgiver. I 1806 fik de en søn, Rasmus Jørgen, født i Ølst, hvor Søren var underofficer i Landeværnet og i 1809 var de igen i Aarslev, hvor Niels kom til verden, som søn af skoleholder Søren R. Borup.

Skoleholder og kromand

Den tidligere skoleholder var Søren Brønnum.

I 1801 stod han i folketællingen, som selvejergårdmand og skoleholder 41 år, gift med Anne Jørgensdatter Hurup, 41 år, og 4 børn i alderen 1-12 år. Han havde haft embedet siden 1784, og havde hidtil haft et godt skudsmål.

Men han havde andre interesser end undervisning af almuens børn.

I 1800 købte han på en auktion en selvejergård, "Østergaard", som han over de næste par år udstykkede og solgte.

I 1805 døde hans kone, Anne, og han giftede sig igen med Karen Pedersdatter fra Sabro.

1806 købte han Aarslev kro for 2300 rigsdaler. Jorden blev overtaget Mikkelstdag, 29. september 1806, og huset 1. januar 1807.

Af inventar, som medfulgte i handelen, var der i stuen et bord med bænke, en skænk med skab hvori der var: 1 potmål af blik, et $\frac{1}{2}$ potmål af kobber, 1 pælgmål, en dragt, en $\frac{1}{2}$ tønde med jernbund og en bilægger kakkelovn.

I kælderen og bryggerset 5 tønder, 3 kar samt en kobberkedel i gruen, for hvilken køberen - hvis han ville overtage den - skulle betale 5 rigsdaler. Bevillingen til at holde kro skulle han selv ansøge om at få fornyet. Den kom først 4 år senere, men det er sansynligt, at kroen blev drevet videre i den mellemliggende tid.

Degnens køb af kroen huede ikke byens præst, pastor Hviid. Han indsendte en klage til provsten i Ørsted, som, efter at have været på besøg i Aarslev, videregav sagen til biskoppen i et brev, hvori han kunne berette, at Brønnum ikke førte så fromt et levned, som han burde, at provsten fandt ham i "beskænket" tilstand, hvilket, ifølge rygter, ikke sjældent fandt sted. Og da han holdt offentlig kro, var der rig lejlighed til svir, som selv konen beklagede sig over, ofte skete.

At det gik ud over eleverne, var der ingen tvivl om. Det samme gjaldt i forbindelse med Brønnums uldhandel, som gjorde at han, i forårs- og efterårsmånederne, rejste omkring på egnen i 4-6 uger for at købe uld. I denne tid blev undervisningen varetaget af hans 12 årige søn. Provsten skrev derom "- han bestrider Undervisningen af en talrig Ungdoms Vejledning til Dyd og Lyksalighed. - Kan en Blind lede en anden Blind?"

Brønnum fik valget mellem enten at ansætte en kroholder eller at finde en, som på duelig vis kunne opfylde skolelærerens pligter.

Ellers måtte han afstå embedet som skoleholder.

Brønnum ville ikke afstå kro og uldhandel, og lovede derfor præsten en skriftlig erklæring om at frasige sig lærerembedet.

I stedet for opsigelsen sendte han et brev til biskoppen, hvori han redegjorde for sin situation. Han havde, trods ansøgning, endnu ikke fået bevilling til at drive krohold, og at det derfor ville være for usikkert, at frasige sig lærerembedet. Desuden ville det være for tungt, efter trofast at have passet embedet i 23 år, hvis indtægt ikke engang kunne ernære en ugift, men som nu skulle række til en hel familie, uden varsel pludselig at skulle forlade embedet eller aflønne en, som kun kunne fås til den løn, som han selv fik.

Han bedyrede, at det var hans kone, som drev kroen, at han indtil dato ikke selv havde haft det mindste at bestille med dens drift. Han havde ikke ladet kroholdet forstyrre sine pligter i embedet.

Uldhandelen kunne han ikke opgive, da det var en nødvendig indtægt. Og, påstod han, da der alligevel ikke var flere børn i skolen på den årstid, end hans søn kunne undervise, mente han ikke det skulle kunne være grund til hans fratrædelse.

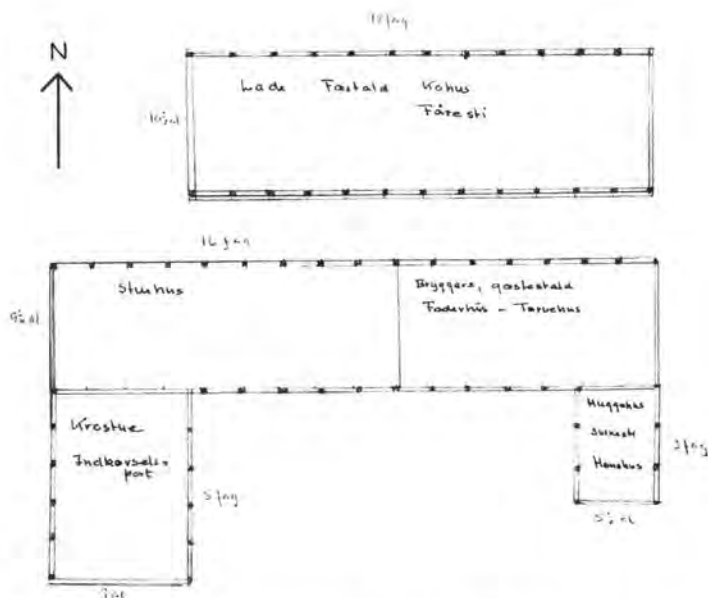
Han mente også, at de børn han havde undervist, udviste fortrinlige kundskaber ved de offentlige eksamineringer. De havde endog stået øverst på kirkegulvet ved konfirmationen. Det faldt ham derfor meget tungt, at der skulle klages over hans undervisning.

Mortensdag 1808 afgav han skolelærerembedet til den tidligere kroholder Søren Borup. Denne havde det endnu i 1812, hvor han indgav klage over at han - både morgen og aften - skulle ringe med freds- og bedeklokken. Han fik i 1813 lærerembede i Trige.

Kroens forrige ejer, Anders Bondes enke, Christiane Sophie Krog, boede stadig i huset, og beholdt retten til sine værelser til sin død, Brønnum skulle køre hendes korn til mølle sammen med sit eget, bage hendes brød sammen med sit eget og bære hendes tørv ind på den plads, som han skulle tildele hende. Hun døde i april 1808.

*Aarslev skole og kirke, efter et maleri af Viggo Jensen.
Gården tilhørte Daniel Jensen, 1885-1895.*

Kroen havde under den forrige ejer været forsikret for 780 rdl.

I 1812 blev den genvurderet med følgende resultat:

- a. Stuehuset med enderne i øst-vest. Er 16 fag, 9 1/4 alen dyb.
Bygget af blandings under- og fyrretræs overtømmer. Dels klinede, dels murede vægge. Stråtag. Med vinduer, sammenstemmende døre med gerigter og dobbelte låse. Fjæl loft i 9 fag indrettet til 3 stuer med fjæl gulv, forstue, kammer og køkken. Det øvrige til bryggers, gæstestald og foderhus, samt tørvehus. Bageovn og 2 skorstene af ler men piben af brændte sten takseret for 1200 rdl.
- b. Et hus ved østre ende af litra a. med enderne i syd-nord. 3 fag, 5 1/2 alen dyb. Af egetræs under- og fyrretræs overtømmer. Stråtag og klinede vægge. Til huggehus, svinesti og hønsehus.
takseret for 60 rdl.
- c. Et hus ved vestre ende af litra a. i syd-nord med enderne.
Er 5 fag i længde, 9 alen dyb. Samme byggematerialer. Fjæl loft over vinduer og døre i 2 fag. Til krostue og det øvrige til indkørselsport.
takseret for 400 rdl.
- d. Et hus nord for litra a. 12 fag, 10 1/2 alen dyb. Ditto materialer, murede og klinede vægge. Til lade, fæstald, kohus og fåresti.
takseret for 1540 rdl.
Forsvarlig mod ildsfare.

Søren L. Brønnum døde i 1816.

Der var ingen børn i hans 2. ægteskab med Karen Pedersdatter.

De fire børn fra 1. ægteskab, fik udbetalt deres arvepart, således at kroens ejer herefter var Karen Pedersdatter.

Listen over boet er lang og skal ikke gengives her. Blot skal nævnes, at besætningen bestod af 2 heste og 6 køer men ingen får.

Karen Pedersdatter havde en plejedatter, Gyde Lauritzdatter, født i Tilst sogn i 1810. Hun blev konfirmeret i Aarslev, som datter af afdøde Lauritz Pedersen i Tilst. Hun og Karen Pedersdatter har evt. være beslægtet. De kom fra samme område i Hasle Herred.

Tragiske hændelser

De næste 35 år blev den længste periode i kroens historie, hvor der ikke skete ejerskifte.

Om det var en rolig tid, vides ikke. Nok ikke altid, og slet ikke den lørdag aften i januar 1819, hvor de fire mænd, Poul Frandsen, Niels Jensen, Laurs Jensen og Rasmus Nielsen på deres vej hjem fra Randers tog ind på kroen. Senere kom også en ungkarl, Niels Sørensen fra Østrup samt Rasmus Nielsen fra Grimkier. Poul Frandsen og Niels Sørensen kom i snak om en hestehandel. Snakken udviklede sig til skænderi og senere klammeri og slagsmål inde i krostuen. En anden krogæst, Mads Nielsen lagde sig imellem og fik slagsbrødrene skilt ad. Men kampen blev genoptaget udenfor kroen og udviklede sig dramatisk, da Poul Frandsen fik fat i en stok og med den slog Niels Sørensen så voldsomt i hovedet, at han pådrog sig et stort sår. Her sluttede slagsmålet.

Niels Sørensen kom ind og blev vasket og forbundet, hvorefter han, sammen med Rasmus Nielsen fortsatte turen hjemad i sin vogn. Efter en tid måtte Niels overlade tømmerne til Rasmus og selv lagde han sig ned i vognens bund. Ved Clausholm skov indtraf et uheld, idet vognen væltede over en træstub. Den sårede faldt ud, men beklagede sig dog ikke over nogen smerte. Vognen kom på ret køl igen og turen fortsatte hjem til Østrup, hvor den sårede i sine forældres gård igen blev vasket og forbundet og lagt til sengs i forældrenes stue. Under alt dette havde han ikke sagt meget.

Mandag morgen kl. 5 blev han fundet død i sengen.

Under den efterfølgende retssag blev der voteret om, hvorvidt det var slaget med stokken - som havde en tung blyfyldt dupsko -, eller om det var faldet med vognen, der var årsag til døden.

Til Pouls Frederiksens fordel tjente dog, at han havde ord for at være en fredelig fyr, og at det var afdøde, som havde været den angribende part. Den endelige dom blev afsagt 24. maj 1819 og lød på, at Poul Frandsen skulle bøde med 40 lod sølv til den afdødes arvinger, mens Niels Jensen, som havde givet Poul stokken i hånden, skønt han burde have vidst, hvor farligt et våben den kunne være, skulle bøde 20 lod sølv. Og begge skulle de betale alle omkostninger, herunder 50 rbd sølv i salær og diætpenge til de to prokuratorer.

Tyveri i kroen

En dag i august 1847 havde Gyde vasket en kjole og hængt den til tørre udenfor. Da det senere på dagen blev regnvejr flyttede hun kjolen ind i gangen for at den kunne tørre færdig der.

Samme dag lige før middag var en smedesvend, Herman Pedersen, inde på kroen for at få en tår øl. På vej ud ad kroen stjal han Gydes kjole og stoppede den op under sin trøje. Desværre for ham blev tyveriet bemærket af et par unge mænd i nabogården. En af de unge mænd, Jens Daniel Jensen sprang til, tog fat i tyven og spurgte, hvad det var han havde taget. Herman benægtede at have taget noget, men Jens fik fat i kjolen og Herman måtte tilstå tyveriet. Det blev derefter meldt til sognefogeden og Herman blev fremstillet i retten, hvor han som årsag til tyveriet angav, at han var ked af at vandre omkring og ønskede at blive anholdt.

Han var i maj blevet løsladt fra arresten i Viborg, hvor han havde siddet i 4 år og 8 måneder. Under hjemsendelse til Fredericia var han stukket af fra vagten, var siden blevet anholdt i Mariager, var endnu engang stukket af og igen anholdt. Han ernærede sig ved tiggeri og havde ikke haft noget arbejde.

Han mente heller ikke, at kjolen var meget værd. Den blev vurderet til 2 rbd. Men Gyde beholdt sin kjole og Herman blev sat i spjældet endnu engang.

3 år senere var der problemer igen. En daglejer fra Ejstrupgården, Jens Bak, som var under fattigvæsenet, var i en tid årsag til uro i Aarslev. Han drak sig fuld på kroen, for siden at sove rusen ud hos et utugtigt fruentimmer i fattighuset, eller i tørvehuset ved fattighuset, hvor han i sin fuldskab ved uforsigtig omgang med tændstikker eller fyrtøj var til fare for sikkerheden. Han forstyrrede beboernes nattesøvn med råben og anden støj. Et fattiglem, Jens Schaltz, der boede i

samme stue, som det fruentimmer Jens besøgte, drak han fuld for derefter at mishandle ham.

Sognefogeden, Niels Ludvigsen, havde flere gange anholdt og straffet Jens, men uden virkning. Derfor anmodede han, d. 11 marts, på vegne af sogneforstanderskabet og byens beboere, om en retslig undersøgelse så *"denne for den offentlige fred og sikkerhed farlige person"*. Han gjorde samtidig opmærksom på, hvilke vidner der kunne indkaldes, der som Justitsrådet ønskede dette.

Dommen kendes ikke.

Kromutter Karen Pedersdatter døde i 1851, og som enearving overtog plejedatteren, Gyde Lauritzdatter, Aarslev kro.

Hun giftede sig 16. oktober 1851, i en alder af 41 år, med den 10 år yngre Rasmus Frandsen Balle, som 10. oktober samme år var kommet til Aarslev fra Sandby i Haldum sogn. Herefter var det ham, der stod som ejer af kroen.

I 1863 blev byens beboere rystet af en tragisk begivenhed.

En opvartningskarl på kroen, Mourits Nielsen begik selvmord. Han blev fundet i laden, hvor han havde hængt sig.

Mourits var 53 år og ugift. Han var ikke forfalden til druk, men var dagen forinden blevet trakteret rigeligt på kroen af nogle bekendte.

Kromanden, Rasmus Frandsen, forklarede, som det første vidne i retten, at der var travlt på kroen, og at han derfor ville hjælpe Mourits med opvarningen. Han gjorde samtidig opmærksom på, hvor upassende det var, når opvarteren viste sig i beruset tilstand. Mourits svarede ikke på dette og Rasmus Frandsen kunne mærke på ham, at han ærgede sig og lod ham derfor være. Mourits ordnede efterfølgende forskellige ting uden problemer.

Der kom nogle karle fra Clausholm, som ville drikke med ham, men det sagde han nej til. Karlene forlod kroen og Mourits gik udenfor. Da kromanden senere ville låse dørene for natten, var Mourits endnu ikke kommet ind.

En karl, Bertil Jensen fra Clausholm, som stod udenfor, havde ikke set ham, og da deres kalden ikke gav resultat, hentede kromanden en lygte for at søge efter ham i laden, og her fandt de ham hængende lige inden for døren. Kromanden og Bertil fik den døde taget ned og da han endnu var varm, forsøgte de at få liv i ham, men uden held.

Vidner, som kendte Mourits, betegnede ham som en tungsindig person, der i den seneste tid havde givet udtryk for lede ved livet og talt om at ville gøre en ende på det.

Der var også andre ting at snakke om det år.

Kroen fik kortvarigt en lille konkurrent, da Niels Andersen, købte matr. 11b, - et af de yderste huse mod vest - mens han samtidig fik næringsbevis som købmand. Han blev meldt til politiet for ulovlig udskænkning af øl mod betaling. Flere havde set folk forlade huset i stærk beskænket tilstand og hørt dem larme slemt om natten.

Købmand Andersen mente at være berettiget til at sælge og udskænke øl, da han havde næringsbevis. Han gjorde opmærksom på, at der ikke blev solgt eller udskænket brændevin. Hvis folk forlod hans hus i stærk beruset tilstand, mente han, at de havde drukket inden de kom til ham. Efter flere afhøringer blev dommen afsagt. Bøden pålagde Andersen at betale 5 rdl. til Randers Amts fattigkasse. Han modtog dommen.

Et kort ejerskab

På Ejstrupgården, beliggende nord-øst for Aarslev, var ejeren Hans Peter Schytte. Han var født på gården i 1824 og blev i 1854 gift med skoleholder Brønnums barnebarn Mine Christine Brønnum, hvis far, Jens Jørgen Ambrosius Brønnum også var skolelærer.

Landevejen mod øst gennem Aarslev. Til højre den daværende Brugs. Til venstre tomrerværksted og beboelse. Helt i baggrunden den gamle kro. 1930'erne.

Schytte havde overtaget gården efter sin stedfar Chr. Ostenfeldt. Om han var uheldig eller udygtig, skal ikke bedømmes her, men i 1878 måtte han afstå gården, som fik hele tre nye ejere: propr. O. Høy, Pindsminde, mølle ejer M. Møller Aarslev mølle og propr. J.A. Pedersen, Eriksborg.

Hans Peter Schytte købte i stedet Aarslev kro. Gyde og Rasmus Frandsen blev en tid boende i Aarslev. I folketællingen 1880 er han 56 år og, som der står, *"for tiden uden erhverv"*. Siden flyttede de til Paderup. Gyde døde i Randers i 1887.

Heller ikke kroholdet lykkedes for H.P. Schytte.

I 1887 begærede købmand P.A. Høgh fra Randers udlæg i konkursboet efter Schytte. Der blev holdt tvangsauktion og kroen blev skødet til købmand Høgh for det ved auktionen gjorde højeste bud på 13.500 kr. Peter Anton Høeg var købmand i Randers og gift med Anine Kathinka Boldsen. Han var født i Udby i 1840 mens hans kone var født i Randers 1845 som datter af købmand P.C. Boldsen. De havde tilsyneladende ingen børn, og de boede ikke på kroen, ej heller i Aarslev.

Det var også i 1887 at beslutningen om at bygge forsamlingshus i Aarslev blev ført ud i livet.

Tidligere havde byens baller været afholdt i kroens kørelade, hvor man, for at undgå den værste træk, måtte tætte hullerne med halm. Nu fik byen et hus hvor fester, gymnastik, møder og foredrag kunne afholdes.

Som bestyrer af kroen var, ved folketællingen 1890, Georg Kristian Jepsen 34 år. Han var født i Gjording, gift med Emma Petrina Halvorsen fra Faxe. Deres børn på dette tidspunkt var Margrethe Kirstine Bertine og Karl Jeppe Didrik. Ved Margrethes fødsel i Randers i 1885 var Georg handelsrejsende. Sønnen Karl var født i Aarslev i 1888.

Høgh døde i 1892, 51 år gammel og kroen blev skødet til hans enke i 1893. I 1901 blev den købt af Chr. Rasmus Hansen.

Ved folketællingen dette år er han enkemand, gårdejer og købmand. Han var født 1842 og blev i 1869 gift i Jetsmark kirke med Margrethe Elisabeth Nors, født 1839. De ankom til Aarslev fra Randers. Margrethe Elisabeth døde i 1898 som kroejers hustru. Parret havde 6 børn, født i hhv. i Vammen, Roum og Hauge.

En af sønnerne, Martin Hansen, hans kone Inger Kathrine og deres to børn boede også i kroen i 1901.

Ved sønnen, Hans Julius', fødsel i 1903 står Martin som kroforpagter. Året efter blev kroen solgt og ny ejer blev sergent H.P. Jørgensen fra Randers. Udover at være pensioneret sergent, havde han tidligere været gårdejer på Fårup Hedegård

Kroen, som nu havde matr. nr.12, og bestod af matriklerne 12 (oppe i Heden) samt 7b og 4g med andel i matr. 59 blev købt for 18.500 kr. Der medfulgte 2 heste, 6 malkekøer, 1 kvie, 1 kalv, 2 får, 1 lam, 1 gris, 6 polte, 15 stk fjerkræ foruden vogne, landbrugsredskaber bryggers og mejeriredskaber.

Jørgensen var født i Smidstrup, hans kone, Inger Johanne, i Ringsted, børnene Mary og Knud i Randers og Svend i Fårup. Familien blev i Aarslev i henved 8 år. Om Jørgensen drev kroen i alle årene og om den eksisterede som sådan derefter, er usikkert. Da sønnen Svend blev konfirmeret i Randers i 1918 stod hans far nævnt som fhv. gårdejer. Ikke noget om fhv. kroejers.

Næste ejer af "krowert" blev Hans Poul Hansen, som fik skøde i 1912. Om ham vides ikke stort andet, end at han, ligeledes i 1912, fik tilladelse til udsalg af bajersk øl. Han benævnes som købmand, og har måske solgt andet end øl. Han var der kun i 4 år.

Næste ejer af Aarslev kro blev E. Kok. Hans fulde navn var Anders Peter Elias Pedersen Kok, født i Romalt som søn af en slagter og gift med Anna Petra Møller, datter fra Aarslev Mølle, som de selv overtog i 1906. Af naturlige årsager boede familien Kok ikke selv i den gamle kro, og det er ved folketællingen 1916 lidt usikkert hvem der var dens beboerne.

Da kroen som udskænkingssted ikke længere eksisterede og dens historie dermed var slut, skal her til slut ganske kort rides op, hvem der senere fik skøde på ejendommen samt hvem der antages at have haft deres bolig i det gamle hus.

I 1918 blev ejendommen skødet til P. Chr. Sørensen. Han var udlært skrædder, født i Aarhus, og var i 1907 blevet gift i Galtens kirke med Alba fra København. I 1909 var de ankommet til

Aarslev fra Ølst sogn. De fik 3 børn: Gerda f. 1911, Ester f. 1915 og Erik f. 1919. Ved folketællingen 1921 boede de på matr. 38a, som han havde købt i 1913.

I 1922 solgte han 38a til Alexandersen, mens kroen blev afhændet til den samme mand, som han havde købt den af, nemlig E Kok fra Møllen. Han solgte den året efter videre til L. Bagger. Laurits og Johanne Frederikke Bagger ses i folketællingen 1925 som den ene familie i "krowert" og som den anden står Martinus og Margrethe Marie Adamsen med et barn på 2 år.

Laurits og Johanne blev viet i Krstrup i 1923, de fik en søn, Tage Laurits, født i Aarslev i 1923 og en søn Svend Aage født i Råby 1925, hvor Laurits står som mælkerøgter. Der er ingen forklaring på, hvorfor det sidste barn er født i Råby. Familien boede endnu i kroen i 1930.

Der boede også Niels Esig Sørensen, født i Aarslev i 1900 og Olivia Pouline Sørensen født i Granslev 1907, med 2 børn, Vagn og Karna. Desuden en enkemand Jens Jensen.

1945 blev Valdemar Egelund ejer af kroen og 3 år efter blev den købt af Niels og Olivias søn, Vagn Esig Sørensen.

Parti fra Aarslev ved Randers

Aarslev skole, kirke og forsamlingshus (bygget 1887), samt det lille anlæg med genforeningsstenen fra 1920.

Formandens beretning

AF MARIANNE ANDERSEN

Velkommen til generalforsamling, som vanen tro bliver holdt hos en lokal virksomhed. Tak til Assentoft Silo for, at vi måtte komme og besøge Jer.

Siden sidste generalforsamling, som vi afholdt hos Super Brugsen i Auning, har der været afholdt fire bestyrelsesmøder, hvor gentagende punkter har været økonomi, arrangementer og udarbejdelsen af års-skriftet.

I september var der arrangeret tur til Bunkermuseet i Silkeborg, som afrunding på temaet om besættelsestiden. Der var ca. 40 deltagere og vi fik en fin fortælling og godt indblik i stedets funktion under besættelsen. Efterfølgende afsluttede vi turen med kaffebord på Kunstcenterets café.

Foreningen og arkivet deltog også ved Kulturdagen, sammen med de øvrige arkiver i Norddjurs, som foregik på Gl. Estrup. Emnet var "1864 og følgerne deraf". Vi deltager igen i år, under temaet "kvindernes valgret".

Sønderhald Egnssarkiv var igen i år repræsenteret på Kulturdagen på Dansk Landbrugsmuseum Gl. Estrup. Denne gang med flotte foto-plancher - bygget op over temaet: "100 året for kvinders valgret".

Fra arkivet og foreningen vil vi gerne ønske initiativtagerne omkring vejfesten i Auning, tillykke med en vellykket fest, som vi dog ikke var direkte involveret i.

Vi bidrog dog med billeder mv. fra arkivet, og vi håber, at mange lagde vejen forbi og så de flotte plancher, der blev lavet.

Her i foråret/sommeren planlægger vi en historisk cykeltur omkring Assentoft i samarbejde med Cykelby Randers. Vi arbejder også på en tur ud af Sønderhald, som formentlig kommer til at gå til Mejlgård slot.

Der arbejdes i øjeblikket med stof til det nye årsskrift, som udkommer medio maj. Emnet bliver i år "Kroer".

Besøgstallet på arkivet, siden sidste generalforsamling har været på omkring 80 personer. Vi har besvaret ca. 40 henvendelser på mail og fem telefoniske.

Medlemstallet i foreningen er på 185, på facebook har vi nu 140 følgere og vi har haft 14.000 besøgende på vores hjemmeside. Vi har registreret 10.400 billeder og arkivalierne fylder ca. 64 hyllemeter.

Vi har på arkivet anskaffet os en håndscanner samt en avisscanner, som kan affotografere en hel A3 side. Disse vil være nyttige ved scanning af protokoller, skøder og større arkivalier.

Arkiv.dk gik i luften i februar måned. Det kan nu lade sig gøre at søge på alle 500 arkiver i landet, dette kan allerede mærkes på antallet af efterspørgsler pr. mail.

Vores registreringsprogram Arkibas blev i december opdateret og er gjort mere moderne og brugervenligt. I den forbindelse deltog vi i kursus/møde med de øvrige arkiver i Norddjurs og Randers kommuner.

Sammen med de øvrige arkiver i Norddjurs arbejder vi på at oprette et "Wiki Norddjurs" - det er en platform på nettet, hvor man kan skrive og søge på mindre historier fra Norddjurs.

Vi mangler vagter på arkivet. Så hermed en opfordring til alle, der skulle side med den mindste interesse – kom forbi til en snak og hør hvad vi laver.

I år har Orla Lund og Søren Jensen valgt at stoppe i bestyrelsen.

Det samme har Helga, som har været med fra foreningens start i 1977. Og som også har valgt at slutte på vagtholdet, men vi kan forhåbentlig stadig spørge hende til råds, når der opstår tvivl om et eller andet.

Til Jer som er stoppet, og jer som har besluttet at gøre det, skal der også siges en STOR tak for jeres indsats i årenes løb. Uden jer var arkivet ikke, hvad det er i dag.

Så endnu engang TAK!

Mindeord

Det er med sorg, vi har måttet sige farvel til Helge Sørensen, som afgik ved døden først på året 2015. Helge var, sammen med fru Helga, meget aktiv og dybt interesseret i arkivarbejdet, lige fra foreningens allerførste tid. Han har gennem årene lavet et stort stykke arbejde for foreningen og arkivet. Han var omhyggelig med alt, hvad han foretog sig, om det var at scanne og redigere billeder, sætte dokumenter op på computeren og hjælpe dem som skulle gøre brug af siderne, oversætte vanskelige tekster for arkivets besøgende, sørge for mærkning af arkivæskerne, og, ikke at forglemme, hans helt igennem perfekte system, når der skulle pakkes og sendes årsskrifter, hvor kuverter og indbetalingskort på forhånd var mærket, pakket og sorteret, klar til hvert enkelt område. Helge vil blive savnet længe.

Æret være hans minde

Bestyrelsen 2015

Formand:

Marianne Lund Andersen, Vestervænget 21, 8963 Auning

Næstformand:

Henning Millard, Vestervænget 4, 8963 Auning

Kasserer:

Inger Millard, Vestervænget 4, 8963 Auning

Sekretær:

Hanne Byriel, Kirkevej 14, 8963 Auning

Pressesekretær:

Henning Millard, Vestervænget 4, 8963 Auning

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Bent Østergaard, Østervangsvej 29, Fausing, 8961 Allingåbro

Viggo Christensen, Tjørnestien 2, Hørning, 8960 Randers SØ

Suppleanter:

Johan Peter Tommerup, Hedevej 10, Årslev, 8960 Randers SØ

Arkivleder:

Ellen Byriel, Hovedgaden 32, Øster Alling, 8963 Auning

Udpeget af byrådet:

Anthon Tette, Nydamsvej 26, Udby, 8950 Ørsted

Sønderhald Egnsarkiv

Elmelundsvej 11, Øster Alling, 8963 Auning

Tel: 86 48 37 84 . Email: sonderhaldegnsarkiv@gmail.com

www.sonderhaldegnsarkiv.dk

**Følg os på
Facebook**

